هەڵەی ڕێکەوتی بوون.. بەختیار محەمەد

هەڵەیەکی گەورە لە ڕێکەوتی بووندا هەیە؛ بوون خۆی هەڵەیە: هەڵەی ژیان، هەڵەی خوڵقاندن. هەڵەی بوون لەو هەموو ئاژاوە و نادادپەروەری و ستەم و کوشت و بڕەی کۆمەڵگەی مرۆیی و یاسا کوێرەکانی سروشتدا بەدی دەکرێ و بەرجەستە دەبێ. ژیان خۆشە، بەڵام فانییە؛ بۆیە هیچ بەهایەکی ئەوتۆی نییە. مرۆڤی بەهێز هەیە و مرۆڤی بێ هێز هەیە. گیانلەبەری بەهێز هەیە و گیانلەبەری بێ هێز هەیە: ئەمیان ئەویان دەچەوسێنێتەوە و ڕاو دەکا و دەکوژێ و دەخوا. ئایا ئەمە گەورەترین هەڵەی پرۆسەی خوڵقاندنی بوونەوەرە زیندووەکانی سروشت نییە؟ (لێرەدا بەدەردەکەوێ، کە سروشت خاوەن و خوڵقێنەرێکی نییە، بەڵکو هەموو شتێك بەڕێکەوت بەڕێوە دەچێ: بەڕێکەوتی ناهاوسەنگی هێز و ناهێز)، بۆیە سروشت پڕە لە ئاژاوە و ژیان پڕە لە تراژیدیا.

مرۆڤ هەمیشە لە ڕێگەی ئایینەوە درۆ لەگەڵ بوونی خۆی دەکا: بە وەهم نەمریی بۆ خۆی دادەتاشێ و هەموو شتێك بە دەسەڵاتی خوا دەبەخشێ. لێرەشەوە پاساو بۆ تراژیدیاکان دەهێنێتەوە. ئەو پاساو دەهێنێتەوە و دەڵێ هەموو شتێك لە دەسەڵات و توانای خوادایە. واتە خوا بەم شێوەیە ژیانی دروست کردووە: گەورە و بچووك و بەهێز و بێ هێز هەیە، هەژار و دەوڵەمەند هەن؛ هەموو شتێك بەندە بە قسمەت و نسیبەوە. بەواتای مرۆڤ کەموکووڕییەکانی بوون و ژیانی خۆی بە وەهمی بوونی خوا پڕ و قەرەبوو دەکاتەوە. هەزاران ساڵە مرۆڤ خوا دەپەرستێ، بەڵام هەرگیز نەیتوانیوە تۆزقاڵێك دادی خوا بهێنێتە سەر زەوی و ژیانی خۆی پێ خۆش و چاك بکا. تومەز ئەم عەدالەتە عەدالەتێکی وەهمییە و تەنیا لە جیهانی خەیاڵی میتافیزیکادا هەیە. کارەساتە گەورەکەش لێرەدایە، کە بەناوی عەدالەتی خواوە تاوانی گەورە گەورە ئەنجام دەدرێن. ئایا ئەمە تراژیدیای گەورەی بوون نییە؟ ئایا مرۆڤ خۆی هەمیشە جەخت لەسەر کەموکووڕیی بوون ناکاتەوە؟ ئایا لێرە هەڵەیەك (سەهوویەك) لە خوڵقاندنی ژیاندا نییە؟ ئەو هەڵەیەی، کە بەڕێکەوت لەناو یەکێك لە هەسارەکانی ئەم گەردوونەدا ڕووی داوە (واتە هەڵەیەك کە بە ئەنقەست نەکراوە). ئایا مەرگ خۆی گەورەترین کەموکوڕیی و کێماسی بوون (ژیان) نییە؟ ئەی ئەگەر خۆی لە خۆیدا بوون کەموکوڕیی تێدا نییە، ئێمە بۆ باسی

عەدەم دەکەین؟ واتە لە ئاست بووندا هێزی عەدەمیش هەیە.

ڕاستییەکەی ئەگەر جیهان (ژیان) خاوەنێکی (خوایەکی) هەبوایە، ئەوا بەم شێوەیە نەدەبوو. چۆن دەبێ خوا هەبێ و ناڕێکی و نادادپەروەری و نایەکسانی و ستەمێکی زۆر لەناو ژیانی مرۆڤایەتی و گیانلەبەر و لەناو سیستم و یاساکانی سروشتدا هەبن؟ ئێمە تەنانەت ئەگەر باوەڕیشمان بە تیۆری بنەچەی داروینیش هەبێ؛ واتە مانەوە بۆ باشترینەکان بێ، بەڵام دیسان ئەمە نادادپەروەری و ناڕێکی نییە لە یاساکانی سروشتدا (لە یاساکانی بووندا)؟ مرۆڤ هەیە هەر لە دایك دەبێ و تا دەشمرێ هەر بە هەژاری دەژی و دەمرێ (یان هەر بە زگماکی کەمئەندامە و تا دەشمرێ هەر بە کەمئەندامی دەمێنێتەوە). ئەمە چ حیکمەتێکی سروشتی و ئیلاهی تێدایە، جگە لە هەڵەی یاساکانی بوون و ژیان و ژیار نەبێ؟ بەڵێ مرۆڤ بێ هوودە خەبات دەکا، تا ئەم هەڵەیە ڕاست بکاتەوە:
سەردەمێك خوایەکانی داتاشی و لەڕێگەی ئەفسانەکانەوە ویستی بوونی دیاریکراوی خۆی تێپەڕێنێ و نەمری بەدەست بهێنێ (گەلگامێش)، بەڵام شکستی هێنا. ئەو لە ئاسماندا نوێنەری (خواوەندی) بۆ خۆی چێ کرد، تا فێڵ لە بوونی فانی خۆی بکا و بڵێ نەمری من ئا لەوێدایە ، لای خواوەندەکان، ئەوان خوڵقێنەری منن و ئەوان لەسەر بنەمای چاکە و خراپەم سزام دەدەن و پاداشتم دەکەن. بێ گومان پرسیارە ئەبەدییەکەی ئەو ماقووڵە: کێ ئەوی دروست کردووە و ئەو چۆن هاتووەتە سەر دنیا و ناو ئەم ژیانەوە و مەرگ چییە و مەرگ بۆ هەیە و ئەی پاش مەرگ بۆ کوێ دەچین و چیمان لێ بەسەر دێ و ئایا ماقووڵە ژیان هەر ئەو ماوە کورتە بێ و پاشان هەموو شتێك کۆتایی پێ بێ و ببینە عەدەم وەك بڵێی هەرگیز نەبووبین و هیچ شتێك ڕووی نەدابێ؟ مرۆڤ بۆ ئەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە قورسانە بداتەوە، بەناچاری ئایینی بۆخۆی چێ کرد، واتە سیستمی باوەڕی خواناسیی و خواپەرستیی. ئەمە هەوڵێکی سەرەکی ڕاستکردنەوەی هەڵەی (سەهووی = ڕێکەوتی) بوونی ئەو بوو، وەك کارەکتەرێکی پێشکەوتووی پەرەستاندووی ژیر لەسەر ئەم گۆی زەوییە. هەر کاتێك ئەم ئیمانە لە مرۆڤ بستێنیەوە، ژیانی هیچ واتایەکی ئەوتۆی تێدا نامێنێ. کارل یۆنگ لەم بارەیەوە دەڵێ: ((نۆرەی هێما ئایینییەکان ئەوەیە، کە واتا بە ژیانی مرۆ دەبەخشن)).(1)

لە کۆتایی سەدەی نۆزدەشدا نیچە گوتی: ((خوا مرد))، بەڵام خوا نامرێ، مادەم مەرگ (کێماسی = سەهوو) لە بوونی ئەودا هەیە. مەرگ خوا بەرهەم دەهێنێ، نەك ژیان. خوا هێمای خەیاڵی ژیانە (ژیانی

هەتاهەتایی) لەناو واقیعی فۆبیای مەرگدا (عەدەمدا). بیرۆکەی خوا ((درامای گەڕانەوەیە بۆ ژیان لەپاش مەرگدا)).(2)

کەواتە خوا هێمای ئەبەدیی ژیانە. هێمای ڕاستکردنەوەی کێماسی بوونی مرۆ. خەسڵەتێکی مرۆ ئەوەیە، کە دڵی بەو شتانە خۆشە و باوەڕ بەو شتانە دەهێنێ، کە بە چاو نایانبینێ (دیسان مرۆ لێرە جەخت لەسەر بوونی دیاریکراو و پڕ لە کێماسی خۆی دەکا).
بەنموونە: ئەو کە ناتوانێ بڕوا بەوە بهێنێ گەردوون ئەزەلییە و هیچ کەسێك دروستی نەکردووە، دڵ هێزێك لە دەرەوەی واقیعی گەردوون، هێزێك، کە نابینرێ و هەرگیز نەیبینیوە بۆ خۆی دادەتاشێ و دەیکاتە خاوەنی گەردوون و بەمەش خۆی لەو گرفتە ئاڵۆزە ئەزەلییە ڕزگار دەکا، کە گەردوون چۆن دروست بووە و کێ دروستی کردووە؟ بەڕاستیش سەختە (بەتایبەتیش بۆ مرۆڤی بەرایی) بڕوا بەوە بهێنین، کە گەردوون بۆخۆی و لەخۆوە دروست بووە؛ بۆیە باشترین چارە بۆ ئەم پرسە بوونی هێزێکە، کە لە گەردوون بە تواناتر و بەدەرترە و کەس نایبینێ (بەتایبەتی ئەمە لە ئایینە یەکتاپەرستەکاندا بەدی دەکەین)، بۆیە دەشێ باوەڕی پێ بهێنین و دڵیشمان خۆش بکا و وەڵام بە پرسیارەکانی بوونی دیاریکراو و پڕ لە کێماسیمان بداتەوە.
هەڵبەت ئەم هێزە پرۆسەی سەرهەڵدان و پەیدابوون و پەرەستاندنی شوناسی خوا و خواوەندەکانە (باوەڕ و ئیمانی ئایینەکانە). ئێمە هەر لە ژیانی ئاسایی ڕۆژانەشماندا فڕێ لە حەقیقەتی بوونی خۆمان دەکەین: هەرگیز نامانەوێ ڕاستییە ناخۆش و تاڵەکان بە چاوی خۆمان ببینین؛ هەڵبەت بیستن لە بینین سەلامەتتر و ئەهوەنترە.
بەنموونە: ئێمە کە بەچاوی خۆمان خواردنێکی پیس لە چێشتخانەیەکدا ببینین، کە لەو ساتەوەختەدا خۆمان دەیخۆین و خۆمان لەوێین، زۆر ئەستەمتتر و کاریگەرترە، وەك لەوەی، کە پێمان بڵێن فڵانە چێشتخانە پیسە. بە هەمان شێوەش بینینی گەردوونێکی بێ سنووری بێ خاوەنی مەزن ناخۆش و ئەستەمە، وەك لەوەی بڵێین ئەم گەردوونە مەزنە خاوەنێکی مەزنتری هەیە و ئەو بەرپرسیارە لە هەموو شتەکانی ناوی و بە چاویش نایبینین. لەمەوە چەمکی خوا وەڵامێکی ناچاری فێڵاوییە (بەبێ ئەوەی مرۆ مەبەستی بێ) بۆ پرسیاری بوونی گەردوون و بوونی کێماسداری مرۆ خۆی. وەڵامێکە لۆژیکی تێدایە و ماقووڵە.
ئەو وەڵامەی، کە نەیتوانی کۆتایی بە ناکۆکی ناو ویستی مرۆ بهێنێ: ڕاست و هەڵە، چاکە و خراپە… لەمەوە مرۆ لەبەرانبەر خوادا کەسایەتی شەیتانی داهێنا، تا چارەسەرێکی درۆزنانە بۆ ئەم ویستە ناکۆك و دژکارەی خۆی دابنێ. ئەم حاڵەتە (دیاردەیە) زۆر بە قووڵی و زۆر بە زەقی لە ویست و ویژدان و ڕۆحی کەسی ئیماندراردا بەدی

دەکرێ. لای کەسی ئیماندار بڕوا بوون بە خودا، بەبێ بڕوا بوون بە شەیتان نابێ؛ ئەمەش لووتکەی بەرجەستەکردنی ویستی ناکۆکی مرۆ بەدەردەخا. بێ گومان شەرعیەتی بوونی خوا لە شەرعیەتی بوونی شەیتاندایە. هەرگیز ناشێ خوایەك (هەر هیچ نەبێ لە ئایینە گەورە یەکتاپەرستەکاندا) بەبێ شەیتانێك (ئیبلیسێك) هەبێ. ڕاستییەکەی خوا بۆ ئەوەی خۆی پێناسە بکا و خۆی بە ئێمە بناسێنێ، دەبێ باسی شەیتان بکا و ئەم بە ئێمە بناسێنێ. ئێمە خوا ناناسین، ئەگەر شەیتان نەبێ. لەمەوە چەمکی خوا و چەمکی شەیتان بەرهەمی پرۆسەی پەرەستاندنی ویست و عەقڵی مرۆڤن بۆ ڕاستکردنەوەی هەڵەی (ڕێکەوتی) پڕ لە کەموکوڕی بوونی خۆی. واتە ئەو لەڕێی خواوە دەیەوێ کەماڵ بە بوونی فانی پڕ لە ناکۆکی خۆی ببەخشێ، ئەم کەماڵەش دەبێ جەنگ بێ دژ بە لایەنە تاریکەکەی (شەیتانییەکەی) بوونی خۆی؛ ئەو لایەنەی، کە بریتییە لە نائومێدی و دۆڕان و شکست و تووڕەبوون و جەنگ و چی حاڵەت و دیاردە و بەهایەك هەیە، کە دەربڕین لە بوونی کەموکورتی دیاریکراوی ئەو دەکەن. لێرەشەوە بەدەردەکەوێ، کە بۆ مرۆڤ (ئایینەکان) ژیانی ئەم دنیایەیان بە ویستی شەیتان بەستووەتەوە، کەچی دنیای ئەولایان (میتافیزیك) بە خوا بەستووەتەوە. واتە دنیای فانی بەشی سیفەتەکانی شەیتانە و دنیای هەتاهەتاییش بەشی سیفەتەکانی خواوەندەکانە.
بەم شێوەیە مرۆڤ واتای بە بوون و بە ژیانی خۆی بەخشی. واتە وەك یۆنگ دەڵێ: ((ژیانی فیعلی مرۆڤ لە تێکەڵانی لێکدژەکان پێك دێ، کە هیچ چارەسەرێکیشی نییە: شەو و ڕۆژ، لەدایك بوون و مردن، خۆشی و ناخۆشی، چاکە و خراپە؛ بەڵکو دڵنیاش نین، کە کامەیان بەسەر ئەوی دیکەیاندا سەردەکەوێ؛ دڵنیاش نین، کە ئاخۆ چاکە خراپە دەبەزێنێ، یانیش خۆشی ئازار دەبەزێنێ. ژیان گۆڕەپانی جەنگە. هەردەم وەها بووە و هەروەهاش دەمێنێتەوە؛ ئەگەر وەها نەبێ، ئەوا بوون دەگاتە کۆتاییەکەی)). (3)

کەواتە: ئایا مرۆڤ دەتوانێ بە بێ خوا (ئایین) بژی، تەنانەت ئەگەر ئەم خوایە خۆشی دروستکەری بێ و خۆشی دروستی کرد بێ؟

پەراوێز:

1، 2، 3 – کارل غ. یونغ, الانسان و رموزه (سیکولوجیا العقل الباطن), ت: عبدالکریم ناصیف, (دار التکوین – الطبعة الاولی 2012)، ص 106، 150، 104

ئ□ا یان ئالای.. موحەممەد گەڵا□□ی*

لە ڕۆژی ١٨ی کانوونی یەکەمی ٢٠٢٠ دا، لێکۆڵەری کورد و خەمخۆری ئەرشیف و بەڵگەنامەی کوردستان، مامۆستا نەوزاد عەلی ئەحمەد، لە هەژماری تایبەتی خۆی لە تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبوک دا، پرسیارێکی گرنگی لەسەر وشەی (میر ئاڵای) کە لە کۆتایی پێشەکییەکەی کتێبی(ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) کە لەلایەن(ئەمین فەیزی)یەوە نوسراوە لە ساڵی ١٩٢٠ لە ئیستانبوڵ چاپ و بڵاوکراوەتەوە وروژاندبو، پرسیارەکەی ناوبراو ئەمە بو: دەپرسم ئەرێ گەلۆ وشەی ئاڵای ئێمە لە چییەوە هاتووە..؟
بۆیە لەڕووی ڕەهەندی مێژوویی بۆ وشەی ئاڵا، خوێنەرانی هێژا ئەم ڕوونکردنەوەیەی خوارەوە، وەک کۆلکە خوێندەوارێکی ناو کوردان دەنوسم و سوپاسگوزارم کە لێمی قەبوڵ بکەن، (میر ئاڵای: بەڵام بەخۆی میر آلای یان میر ئالای) یە، ناونیشانی پێشوی کارەکەی ئەمین فەیزی بوە: میر ئالای موتەقاعید: ئەمین فەیزی.
واتە: عەقیدی خانەنشین بو: ئەمین فەیزی.

مامۆستا نەوزاد عەلی ئەحمەد، مەغزاکانی ناو پرسیارەکەی ئەمە بێت کە ئایا وشەی ئاڵا لەم میر ئاڵایەوە(میر ئالای)یەوە هاتوە بۆ فەرهەنگی نووسینی کوردی یان نا..؟ سەرچاوەی پرسیارە وروژێندراوەکەی مامۆستای ناوبراو لە چاپی کاکە فەلاحە لە ١٩٨٢ وەک خۆی نوسیویەتی، کۆڕی زانیاری کوردی لە ساڵی ١٩٨٣ کتێبی (ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) بەڕێنووسێکی نوێ بۆ جارێکی تر چاپکردۆتەوە.
شایانی باسە؛ کتێبیی ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد، کە لە ئەرشیفی بەندە هەیە، لەلایەن کتێبخانەی شارەوانی مەزنی ئیستانبوڵ وێنەی دیجیتاڵی ل□ بەرگیراو□ت□وە بۆ خوێنەران جارێکی تر دانراوەتەوە، ئەم کتێبە لە مانگی ربیع الاول ی ١٣٣٩ی کۆچی، کە بەرانبەر بە مانگی تەشرینی دووەم و کانوونی یەکەمی ١٩٢٠ دەکات چاپکراوە، یەکەم ڕۆژی مانگی ربیع الاول ی ١٣٣٩, ڕۆژی ١٣ی تەشرینی دووەمی ١٩٢٠ بوە.

لێرەدا گرنگە هەندێ زانیاری تر بخەینە ڕوو، لە کتێبیی (ئەنجومەنی

ئەدیبانی کورد) لە کەتایی پێشەکییەکەدا لە لاپەڕە ١٠ دا, نوسراوە:
میر آلای متقاعد: امین فیضی، واتە: عەقیدی خانەنشین بو: ئەمین فەیزی، وشەی (آلای) کە هەنراوەتە سەر ڕێنووسی کوردی ئەستامان لە ساڵانی هەشتاکان, ئەم دوو هەڵەی تێکەوتوە.
یەکەم: لە عوسمانی چۆن گەدەکرێت وشەکە وەک خۆی بە ڕێنووسی کوردی نەنوسراوەتەوە، دووەم: لەهەر ئەگەڕێکی زانراو و نەزنراو دابێت وشەی (آلای بە ئاڵای) نوسراوەتەوە, کە هەر ئەم هەڵەیەش تەواوکەری هەڵەی یەکەمە و پێکەوە هەڵەکە تەواو دەکەن.. بەڵام من هەرگیز ڕێگە بەخۆم نادەم، کە ڕەخنە لە مامۆستایان و بیرمەندانی وەک شوکر موستەفا و مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی بگرم، کە زمانزانی گەورەی ناو کەڵەی زانیاری کورد بونە، چۆن ئەمەیان بەسەردا تێپەڕیوە..!؟ هەڵبەتە هەمومان مرۆڤین و ئاساییە هەڵە بکەین، تا مرۆش کارێک نەکات هەڵە ناکات، کەماڵی ڕەهاش هەر بۆ خوای گەورەیە..

بەکورتییەکەی دەبوایە لە چاپی کتێبی(ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) نووسرابایەوە: عەقیدی خانەنشین بو(میری ئالای): ئەمین فەیزی.. نەک وەک ئەوەی نوسراوە(میر ئاڵای موتەقاعید: ئەمین فەیزی) کە هەڵەیەکە کراوە و تا ئەمڕۆش ڕاست نەکراوەتەوە، چونکە خوێنەران دەیانزانی مەبەستی وشەی میری ئالای عوسمانی واتەی عەقید یان کۆڵۆنێڵ دەگەیەنێت. کەواتە: وشەی میر آلای یان میر ئالای, هیچ پەیوەندییەکی بە وشەی (ئاڵا)ەوە نییە لەڕووی پەرەسەندنی مێژووی وشەی ئاڵاوە بە ناو فەرهەنگی کوردی، بەڵە لەڕووی زاراوەی سەربازی مێژوویی و زمانی عوسمانییەوە لەخوارەوە چەند ڕوونکردنەوەیەک لە بارەی وشەی (میر ئالای) یەوە دەنووسین.
سەبارەت بە وشەی میر آلای کە لە کتێبەکەی ئەمین فەیزی بەکارهەنراوە، بەپێی ئەو زانیارییە سادانەی هەمە لە مێژووی عوسمانی و زمانەکەی، دەتوانین ئەم کورتە زانیاریانەی خوارەوە بنووسین:
وشەی میر آلای لە فەرهەنگەکانی زمانی عوسمانی دا بەم مانایانە هاتوە: میر، واتە: سەرۆک، فەرماندە، بەگ، میر، فەرماندار، لە تورکی نوێ دا بەمشێوەیە دەنووسرێت وشەی میر و هاوماناکانی(Mir=Amir:Baş:Bey)
شایانی باسە وشەی میر آلای(Miralay) کە بەزمانی عوسمانی بەمشێوەیە دەنووسرێت: میر آلای، بە تورکی نوێ(Miralay) واتە: فەرماندەی چوار تابووری عەسکەری عوسمانی، لە زمانی سەربازی ئەمڕۆدا وشەی (میر آلای) بەرانبەر بە وشەی (عەقیدە) بە تورکی نوێ(Albay)دادەنرێت یان بەکاردەهەنرێت، هەروەها لە زمانی ئینگلیزی دا بەرانبەر بە

وشەی(کۆڵۆنێل) دادەنرێت.
ئەم وشەی (میر آلای)یە؛ لە ناو سیستەمی سەربازی عوسمانی لە ساڵی ١٩٠٩ تا هەڵوەشاندنەوەی دەوڵەتەکە لە ٣ی ئاداری ١٩٢٤ بەکارهێنراوە، هەروەها دواتر لەسەردەمی کۆماری نوێی تورکیا تا ساڵی ١٩٣٤ بەکارهێنراوە، بەڵام لە ٢٦ی ١١ی ١٩٣٤ بەپێی یاسای ژمارە ٢٥٩٠ کە لە پارلەمانی تورکیا دەرچوە، کە تایبەت بو بە (یاسای نازناو و بە ناونیشانەکان)، ئەم وشەیە (میر آلای) لەناو سیستەمی سەربازی تورکیا سڕدرایەوە، لە شوێنی (میر آلای=Miralay) وشەی(Albay) دانرا، کە هەر لە بەرانبەری دا مانای(عەقید) دەگەیەنێت، شایانی بیرهێنانەوەیە کە بەپێی سیستەمی سەربازی دەوڵەتان دەگۆڕدرێت، وەک لە دەوڵەتی عوسمانی: نیشانەی دەوڵەتی عوسمانی کە وەک مەرەکی بچووکی تەنراوی زێڕباو بە نوسین بوە لەگەڵ دوو ئەستێرە، لە وڵاتی خۆشماندا هەر تانجەک و دوو ئەستێرەیە..!
وشەی آلای (Alay) لە (معجم صفصافی) کە فەرهەنگەکی گەورەی زمانی عوسمانییە، بەم مانایانەیش دێت؛
یەکەم: فەوج، گردبونەوە، ڕێڕۆیشتن، گردبونەوەی بە شومار.
دووەم: چوار تابووری سوپایی-سەربازی. سێیەم: نمایشی سەربازی، مەراسیم.
هەروەها لە فەرهەنگی زمانی تورکی نوێ دا، وشەی (Alay)، بێجگە لەم مانایانەی لە سەرەوەدا ئاماژەمان پێکردن، ماناکانی: گاڵتەپێکردن و تاقم و دەستەش دە بەخشێت.

وشەی دیکەیش هەن، وەک:
میرلوا: واتە: میری لیوا یان فەرماندەی لیوا.
میر میران: واتەکەی هەر میری میران یان فەرماندەی فەرماندەکان.
بە زانیاری خوێنەران: زمانی عوسمانی زمانێکی دروستکراوی پێکهاتبوە لە زمانی تورکی کۆن و کۆمەڵێک زمانی زیندوو هەر لە خۆرهەڵاتی ئاسیا تا خۆرئاوای ئەوروپا و باکووری ئەفەریقا..لەوانە زمانەکانی کوردی، عەرەبی و فارسی هەر ئەم سێ زمانەی ئاماژەمان پێکردوون بە وشەکانیان لەناو فەرهەنگی عوسمانی کۆن و تورکی نوێ دا، فەرهەنگەکی گەورە پێکدەهێنن، بەڵام هەندێ لە وشەکانی ئەم زمانەی ئاماژەمان پێکردوون لە زمانی عوسمانی و تورکییە نوێ دا مانا دەستەواژەیەکانیان دەگۆڕدرێن یان گۆڕدراون..مەرج نییە وشەیەک کە لە بنەڕەتەوە عەرەبی، فارسی یان کوردی بێت، لەلای ئەوانیش(عوسمانییە کۆنەکان-تورکە نوێیەکان) بەکارهاتبێت هەمان مانای دەستەواژەی وشەکە بداتەوە، چونکە دەستووری زمانی عوسمانی و تورکی نوێ جیاوازن لە زمانەکانی تر جیاوازن کە ئاماژەمان

پێکردن..!
هەروەها زمانی تورکی عوسمانی سێ قۆناغی پەرەسەندنی مێژوویی تێپەڕاندوە، کە ئەمانەن: زمانی عوسمانی کۆن لەسەدەی سیانزەهەم بۆ سەدەی پانزەهەم، زمانی عوسمانی کلاسیک لە سەدەی شانزەهەم بۆ سەدەی نۆزدەهەم، زمانی عوسمانی نوێ لە سەدەی نۆزدەهەم بۆ سەدەی بیستەم.

-________________________

سەرچاوەکان:

یەکەم: (کتێب بەزمانی):
١-اكمل الددين احسان اوغلى(اشراف و تقديم): الدولة العثمانية تاريخ و حضارة, ترجمة: صالح سعداوي، مجلد٢، مركز الأبحاث للتاريخ والفنون والثقافة الإسلامية باستانبول, ١٩٩٩، ص.٧
٢-امين فيضى: انجمن اديبان كرد, مطبعە ترجمان حقيقت, استانبول, ١٣٣٩ [1920]. ل.١٠.

دووەم: (فەرهەنگ):
١-أ.د. الصفصافى احمد القطورى: المعجم التركى-العربى المعاصر، ط٨, بدون مكان الطبع، القاهرة، ١٤٣٣هـ-٢٠١٣م، ص.١٨
٢-أ.د. الصفصافى احمد القطورى: القاموس عثمانى-تركى-عربى(معجم صفصافى٢)، مراجعة: عبدالله تومساک، ط٢, بدون مكان الطبع، القاهرة، ١٤٣٣هـ-٢٠١٢م. ص ص ٢٧، ٦٥٦-٦٥٧.
*مامۆستا لە بەشی مێژووی فاکەڵتیی ئاداب-زانکۆی سۆران.

کاری فێرکاریی هونەری کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەریدا.. هەندرێن خۆشناو

لەم سەردەمەی ئێستاماندا کاریکاتێر لە بواری فێرکاریدا بە شێوەیەکی فراوان بەکاردێت، هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی، لە کاتی بەکارهێنانی کاریکاتێردا زانیارییەکان سەرکەوتووانەتر دەچنە یادەوەری خوێنەر و تێیدا جێگیردەبن، لە بەکارهێنان و پشت بەستن

بە دەقی نووسراوەوە، تاوكو خوێنەر بتوانێت زانیارییەك لە یادەوەری خۆیدا بپارێزێت، پێویستە چەندین جار ئەو زانیارییە بخوێنێتەوە، واتە چوونە ناو یادەوەری و جێگیربوون تێیدا، پشت بە دووبارەكردنەوەی تەماشاكردنی دەبەستێت، بەڵام دووبارەكردنەوە پێویستە ئەگەر وەرگرتنی زانیاری لە ڕێی خوێندنەوە بێت بەتەنیا، ئەگەر وەرگرتنی زانیاری لە ڕێی خوێندنەوە و دیتن بێت، ئەوە مانای ئەوەیە كە زانیارییەكە دووجار چێتە ناو یادەوەری خوێنەرەوە، یەكێك لە ڕێی پەیوەندی بینراوی خوێندراو و ئەوەكەی دیكەیان لە ڕێی پەیوەندی بینراوی وێنەوە، واتە دووبارەبوونەوەكە لە هەمان كاتدا ڕوودەدات، ئەگەر نیگارەكەش داڕشتنێكی كۆمیدیانەی لەگەڵدا بێت، ئەوا ڕێیەكی دیكە دەكرێتەوە لە بەردەم زانیاری بۆ چوونەژووەروەی یادەوەرییەوە، لە ڕێی پەیوەندی سایكۆلۆجیەوە، بەمەش زانیاریەكە سێ بارە دەبێتەوە لە یادەوەری خوێنەردا، لە ڕێی خوێندنەوە و دیتن و حاڵەتی دەروونیەوە، بۆیە جێگیر دەبێت لە یادەوەری خوێنەردا، چونكە بە سێ دیوار دەورە دراوە، ڕێگری لە دەرچوونیەوە دەكەن، ئەوانیش وشە و وێنە و حاڵەتی كرانەوەی دەروونین، كە هاوشانی زانیاریەكە بوون، دەتوانین كردارەكە بەم شێوەیەی خوارەوە ڕوون بكەینەوە:

بەم شێوەیە، وشە ئەو كۆڵەكەیەیە كە زانیاری پشتی پێدادەدات، نیگاریش هۆكاری جێگیربوونیەتی، و كۆمیدیا و ئەو حاڵەتە كرانەوە دەروونیەش كە بە هۆی كۆمیدیاوە دێتەكایەوە، هۆكاری بەبیرهاتنەوەی زانیاریەكەیە،

لەبەرئەوەی ئەو حاڵەتە دەروونیەی كە مرۆڤ تێیدایەتی لە كاتی زانیاری وەرگرتنەكە، ڕۆڵێكی گەورە دەبینێت لە پاراستنی ئەو زانیارییە لە یادەوەری مرۆڤدا، بۆیە بەكارهێنانی كۆمپیوتەر لە بواری فێركاریدا دەمانگەیەنێتە ئەنجامی چاكتر، بێجگە لەو خۆشیەی كە لە بەكارهێنانی ئامێرەكە وەردەگیرێت، هەروا زۆرێك لە نیگارە كاریكاتیرییەكان و فیلمە كارتۆنیەكان بەكاردێنێت. پێش پێشكەوتنی تەكنەلۆجیا، وەرگرتنی سایكۆلۆجی زانیارییەكان لە ڕێی بەكارهێنانی دار (لێدان)ەوە بوو، زانیاریەكە هاوپێچی حاڵەتی ئازاردانەكە دەبوو، كە زانیاریەكەی بەبیردێنایەوە، یان حاڵەتی ترس لە تووشبوونی سزادان، لەبەرئەوەی تەكنەلۆجیا پێشكەوت، و فێرخواز توانی زانیاری بەدەست بێنێت هاوشان بە حاڵەتی دەروونی ئەرێنیەوە، دار (لێدان) وردە وردە وەكو ئامرازێكی بەكارهاتوو لە بواری فێركردندا بزربوو، هەتا بە تەواوەتی هەڵوەشایەوە.

كاریكاتێر بەتەنیا لە بواری فێركاریی خوێندنگاكاندا بەكارنایەت، بەڵكو لە بواری فێركاری گەورەكانیشدا بەكاردێت، كاریكاتێر لە

بواره فێرکارییه ئاڵۆزترەکانیشدا بەکاردێت، بۆ نمونە لە پەڕتوکەکانی فێرکردنی بەکارهێنانی کۆمپیوتەردا کاریکاتێر جێگایەکی فراوان دەگرێت، هەروەها لە بواری ماتماتیك و فیزیا و ئەوانی تریشدا، مەبەستیش لێرەدا پێکەنین نیە، بەقەد ئەوەی بەستنەوەی زانیارییە سەختەکانە کە لەبیر دەکرێن، بە حاڵەتێکی کۆمیدیایی، کە بتوانرێت لە کاتی پێویست بەبیربێتەوە، کاریکاتێر بایەخێکی تایبەتی هەیە لە بواری فێربوونی زمانە بیانیەکانیشدا، کە زۆرجار گفتوگۆکان هاوشان لەگەڵ کاریکاتێردا دادەڕێژرێن، کە بەهۆیەوە لەگەڵ وەرگرتنی زانیاری چێژ و خۆشیش وەردەگیرێن، وەرگرتنی زانیاریەکانیش ئاسانتر دەکات.

بەکارهێنانی کاریکاتێر لە بواری فێرکاریدا، زۆرێك لە کۆشش و ماندووبوون کەمدەکاتەوە، بۆ فێرکار و فێرخوازیش لە هەمان کاتدا، فێرکار پێویستی بە شیکار و راڤەکردنی زیاد نیە، چونکە کاریکاتێرەکە ئەوە بۆ فێرخواز دابین دەکات، فێرخوازیش پێویستی بە پەستانی زانیاریەکان نیە لە مێشکیدا، چونکە کاریکاتێر ڕێی زانیاریەکان بۆ یادەوەری مرۆڤ ئاسانتر دەکات، بەمەش زۆرترین زانیاری بە کەمترین ماندووبوون لە کاتێکی کەمتردا دەست دەکەوێت.

ئەوەی شایانی باسە کاری فێرکاری کاریکاتێر جیاوازە لە کارەکانی ترەوە، چونکە کاریکاتێر لە پەڕتوکە فێرکارییەکان زیاتر بەکاردێت لەوەی لە رۆژنامەگەریدا، کە شێوە بنەڕەتیەکانی رۆژنامەگەریی بێبەشە لە گۆشە فێرکارییەکاندا، ئەگەر هەشبوو ئەوا گۆشەی لاوەکی و گرنگ نین، لەوانەیە کاری فێرکاری کاریکاتێر لە رۆژنامەگەریدا بە شێوەیەکی بنەڕەتی لە رۆژنامەگەری منداڵدا خۆی ببینێتەوە، هەروا لە رۆژنامەگەری تایبەت بە بوارەکانی تەکنەلۆجیادا، کەچی لە رۆژنامەگەری ئەدەبی و ئابووری و گشتگیری و گاڵتەجاڕیدا، بەدەگمەن کاریکاتێر کاری فێرکاری دەکات، تەنانەت ئەو نیگارانەی لە بواری فێرکاریشدا بەکاردێت، ناتوانین بە کاریکاتێری بژمێرین بە مانای وشەوە لەگەڵ چەند هەڵاوێژنێك لێرە و لەوێدا، بۆیە ئێمە ناوی سیفەتی نیگاری کاریکاتێری لێدەنێین، نەك سیفەتی کاریکاتێر.

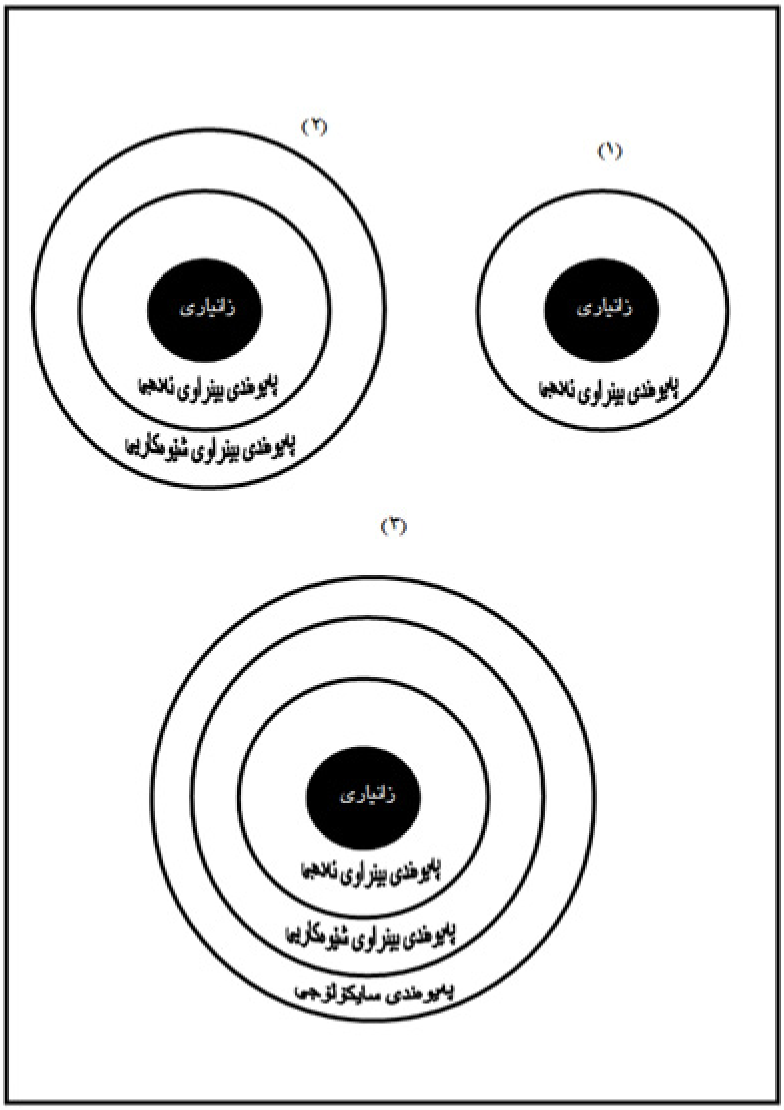

مەنسور حیکمەت و کۆمۆنیزمی سیاسی. حەمید تەقوایی

{دەقی ئەم نوسینە لەسەر بنەمای باسی سیمینارێک نوسراوەتەوە کە لەژێر هەمان ناونیشاندا پیشکەشکراوە. هەندێکی لێ کەمکراوەتەوەو چەند پەرەگرافێکی بۆ زیادکراوە}.

ئەم سیمینارە بە بۆنەی هەژدەهەمین ساڵیادی مەنسور حیکمەتەوەیە.

هەژدە ساڵە کە ئەومان لەدەستداوەو هەموو ساڵێک یادی لەدەستدانی دەکەینەوەو سەبارەت بەدەورو نەخشی لە بزوتنەوەی کۆمۆنیستی و

تیئۆریەکانی و دەستکەوتانیەوە وتووێژ دەکەین.لەم سیمینارەدا ئامانجم ئەوەیە کە تایبەتمەندی سیاسی کۆمۆنیزمی مەنسور حیکمەت ڕونبکەمەوە.لەوانەیە لە یەکەم تیڕوانیندا سیاسی بونی کۆمۆنیزم ڕون بێتە بەرچاو،ئاشکرایەکە کۆمۆنیزم ڕاستەوخۆ بەسیاسەتەوە پەیوەستەو تابەتمەندی سیاسی هەیە بەڵام بۆ کۆمۆنیزمی کرێکاریش بەهەمان شێوە ڕونە و بەو پێیە پاشگری گرێکاری پیوستە بۆ ئەوەی کۆمۆنیزمی ڕاستەقیەنە لە کۆمۆنیزمە هەمەجۆرەکانی بۆرژوازی جیابکەیتەوە،کۆمۆنیزمی سیاسیش بۆ خۆجیاکردنەوە لەو کۆمۆنیزمانە دەخرێتە ڕوو کە ئایدۆلۆژی ودەستەگەرا و مەکتەبین.ئەڵبەت ئەگەر بیروبۆچون و هێڵ وسیاسەتێک کە مارکس خستوەیەتە ڕوو ودواتر لە مانیف□ستی کۆمۆنیستدا ڕاگەیندراوەو لەلایەن ئەحزابیکی وەکو بەلشەفیزم لە ڕوسیا نوینەرایەتیان دەکرد بەردەوام بوایە نە پێوستمان بە پاشگری کرێکاری و نە بە پاشگری سیاسی دەبوو.بەڵام بەداخەوە ئەمە ڕوینەدا.هێز□ ناسیۆنالیستە سەربەخۆ خوازەکان و پیشەسازی کردنەوە خوازەکان لەوڵاتانی ژێردەستە خۆیان ناونابوو کۆمۆنیست و لە ڕوسیاو وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژهەڵات لە ژێرناوی کۆمۆنیزمدا شێوازێک لە رژێمی سەرمایەداریی دەوڵەتیان دامەزراند بوو کە شکستی خوارد وهەرەسی هێنا و ئەو هێزانەشی کە سەربەو کەمپە بون سەردەمیان کۆتایی هات.لەو باردۆخەدا زۆر پیویست بوو کە کەسیکی وەکو مەنسور حیکمەت ئاڵای کۆمۆنیزمی کارگری بەرز کاتەوەو لە کۆمۆنیزمی ڕوسی وچێنی و هیتری جیابکاتەوەو ڕاستبون و گرنگی وپ□یستی کۆمۆنیزم وپەیوەندیەکەی بە داوکاری وئامانجی ئینسانی و ژیان وخەباتی هەموو ڕۆژەی جەماوەری کرێکارو جەماوەری خەڵک پیشان بدات.لە ماوەی ئەم بیست ساڵەی ک□ بەسەر مەرگی مەنسور حیکمەتدا تێدەپەڕێت ڕوداویکی زۆر ڕویانداوە کە ڕاستێتی وپێویسبون وشیاوی ئەو کۆمۆنیزمەی کە ئەو ناساندی بە ئاشکرا نیشانداوە

پێویستی وشیاوی کۆمۆنیزمی مارکسی،کۆمۆنیزمی مانیف□ست،کۆمۆنیزمیک کەهەر لەسەرەتاوە بڕیاربوو کرێکاری بێت وسیاسی بێت.

کاتێک باسی"کۆمۆنیزمی سیاسی" دەکەین خاڵی یەکەم ئەوەیە کە بۆ جیاکردنەوە لەکام جۆرە کۆمۆنیزم تایبەت مەندی سیاسی بەکار ئەهێنین؟

کۆمۆنیزمی کرێکاری بۆ جیاکردنەوە بوو لەو کۆمۆنیزمانەی کە پەیوەندیان بەچینی کرێکارەوە نەبوو،ناکرێکاری بون،کۆمۆنیزمی جۆری چینی ،جۆری ڕوسی، کۆمۆنیزمی جۆری چریکی وهیتر.کۆمۆنیزمی سیاسی بۆ جیاوازی ل□ کۆمۆنیزمی دەستەگەراو،ئایدۆلۆژیگەرومەکتەبی،ئەو کۆمۆنیزمانەی کەبنیاتنراون لەسەر بنەمای باوەڕی بێگەرد وبەهەڵوێستگیری و سنورداناندن د□ناس□□ت□وە.ئەم جۆرە کۆمۆنیزمە

ناسیاسیانەش بەشێکن لە بزوتنەوەو باڵە جیاوازەکانی کۆمۆنیزمی ناکرێکاری و کە ڕیشەیان لە بزوتنەوەی چەپی ناسیۆنالیستیدایە بەڵام من لەم باسەدا نامەوێت باسی ئەو لایەنەی بابەتەکە بکەم و هەوڵ ئەدەم نا سیاسی بونی دەستە ئایدۆلۆژیەکان بەنیشاندانی ناپەیوەستیان بە خەباتی چینایەتیەوە لە مەیدانە جیاوازەکاندا بکەمەوە وشرۆڤەی بکەم.

مەنسور حیکمەت یەکەم جار ساڵی ١٩٩٩دا لە نوسینێکدا لەژێر ناوی"حزب و کۆمەڵگە: لە گرۆپی فشارەوە تا حیزبی سیاسی"دا ڕەخنەی لەم جۆرە کۆمۆنیزمە دەستەییە-ئایدۆلۆژیە دەخاتەڕوو. مەبەستی ئەو لە گروپی فشار ئەو"کۆمەڵە بیروباوەڕیانە" و"جڤاتە هزریانە"ن کە دەسەڵاتی سیاسی و"کاریگەری دانان لەسەر هاوکێشەی سیاسی"لەکۆمەڵگەدا زاڵە نیە بەسەر تێڕوانین وکاروکردەوەیاندا. ناکۆمەڵایەتیی وناپەیوستیان بە ئاڵوگۆڕە سیاسیە زیندوەکانی کۆمەڵگەوە تایبەتمەندیەکی تری ئەم جۆرە هیزانەیە. مەنسور حیکمەت ئەم تایبەت مەندیانەشیانی بە"قەشە سور پۆشەکانی پەرستگای مێژوو"ناودەبات وڕەخنەیان لێدەگرێت.

مەبەست لە کۆمۆنیزمی نا سیاسی ئەو شێوە کۆمەڵە ومەحفەلانەیە.

کۆمۆنیزمی کرێکاری، کۆمۆنیزمی مەنسور حیکمەت، لە بنەڕەتدا لەخۆجیاکردنەوەی لەو باڵە جۆراوجۆرانەی کۆمۆنیزمی بۆرژوازی ولە ڕەخنەگرتنی قوڵ لە ئەوان خۆی پێناسەدەکات وە بەداخەوە کۆمۆنیزمی بەوایی(عەقیدەتی)-مەکتەبی شێوازەکی باوی کۆمۆنیزمی ناکرێکاری سەردەمی ئەمەیە. لق وپۆپە سیاسی کۆمەڵایەتیەکانی کۆمۆنیزمی بۆرژوازیش هەن وەکو(کۆمۆنیزمی چینی و ڕوسی دوو نمونەی بەرجەستەی کۆمۆنیستە ناکریکاریەکان بەڵام سیاسی وکۆمەڵایەتن). بەوا تایەکی تر بێگومان هەر هێزێکی کۆمۆنیزمی بۆرژوازی ناسیاسی ومەکتەبی نیە بەڵام بەدڵنیاییەوە هەر کۆمۆنیزمێکی مەکتەبی پەیوەستە بە باڵێکی کۆمۆنیزمی بۆرژوازیەوە.

تێگەشتنی کۆمۆنیزمی مەکتەبی لە خەباتی چینایەتی

یەکەمین خاڵی جیاکردنەوەی کۆمۆنیزمی سیاسی لە کۆمۆنیزمی ناسیاسی ئاگایی و تێگەشتنیانە لە دیاردەیەک و دەستەواژەیەکی بنەڕەتی واتە لە خەباتی چینایەتی. کۆمۆنیزمی سیاسی لەڕوی میتۆدۆلۆژی و لەشێوازێک کە خەباتی چینایەتی دەبینن و شرۆڤەی دەکەن ولەسەر ئەو بنەمایە خەبات وچالاکی دەکەن بەتەواوەتی جیاوازە لە کۆمۆنیزمی ناسیاسی ومەکتەبی کە ئەویش لەو باوەڕەدایە کەنوێنەرایەتی چینی کریکاردەکات. تایبەتمەندیەکی کۆمۆنیستە مەکتەبیەکان ئەوەیە وەک مەنسور حیکمەت دەڵیت"ڕیژەیەکی بەرز" لە وشیاری و ئاگادار بون بە چینایەتی بون دەهێننە ناو خەباتی چینایەتیەوە. گوایە چینەکان و

لە پیشەوەیاندا چالاکوانەکان و هەڵسوڕاوان و جەماوەری خەڵکێک کە لە خەباتدا دەرگیربوون دەزانن کە سەرقاڵی خەباتی چینایەتین.لەم ئەرکەدا وشیارن و ئەوە دەزانن کەلەگەڵ ئەو چینەی کە ناکۆکە لەگەڵیاندا شەڕ دەکەن.وە بەبێ ئەم وشیاری و ئاگاداربونەوەیەی خەباتکاران،خەباتی چینایەتی ڕونادات. بەم تێگەشتنە،مارکسیزم وەک زانستی ڕزگاری جینی کریکار و تیئۆریەک کە خەباتی چینایەتی شرۆڤەکردوە و نیشانی داوە کە مێژوی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی مێژوی خەباتی چینایەتیە و هیتر دەگەڕێت بە پێش مەرجی خەباتی چینایەتی!بەشەوەیەک گوایە بەر لەوەی مارکس قسە لەبارەی خەباتی چینایەتیەوە بکات لە مێژودا خەباتێکی لەو شێوەیە بونی نەبوە!

ئەمە میتافیزیکە کە پێی وایە دیاردەیەک لەگەڵ وشیاریدا دروست دەبێت.ئەگەر ئیوە تیوەژینەوە بە هەڵوێستی کۆمۆنیستە ناسیاسیەکان لە مامەڵەکردنیان بە ترۆپکی خەباتی چینایەتیەوە واتە بە شۆڕش دەبینیت کە شۆڕش ئەگەڕێدرێت بە خەبات نیوان چەپەکان و ناچەپەکان.نیوان کۆمۆنیستەکان ونا کۆمۆنیستەکان،یان نێوان شوین کەتوانی مارکس و ئەوانەی بەرهەڵستکاری مارکسن. یەکەم وادیارە پێش مارکس شۆڕش بونی نەبوە و دووهەم دوای مارکسیش تەنها ئاڵوگۆڕێک شایستەی ناوی شۆڕش بێت ئەوەیە کە مارکسیستەکان ڕابەرایەتی بکەن.وادیارە مارکس وتویەتی شۆڕش دیاردەیەکە کە لە ژێر ڕابەرایەتی پێڕەوانی مندا !وە ئەگەر وانەبێت ئەوە ئاڵوگۆڕێکە بەهەر ڕادەیەکیش ژێرەو ژوورکەریش بێت شۆڕش نیە.

شۆڕش خۆی لوتکەی وەیان دەرکەوتنی زۆر ئاشکرای خەباتی چینایەتیە.کەسێک کە تێگەشتنی زەینیانەو وشیاری لە خەباتی چینایەتیدا بەپێش دەکەنە پێش مەرج،لە هەڵوێستیگیری بەرامبەر بە شۆڕشەکاندا بە پاسیفیزمێکی تەواو کۆتایی پێدێت.دیاردەیەکی بابەتی نکوڵی لێ دەکەن وپەسەندی ناکەن لە بەر ئەوەی کەلەگەڵ زەینیەتیاندا یەک ناگرێتەوەو لەگەڵ پێوانە زەینەکانیانی ئەواندا نزیکایەتی نیە .لە ئاکامدا ئەنجامدانی کارو ئەرکەکیش بە خۆیان قایل نابن.کۆمۆنیزمی ناسیاسی لە مامەڵەکردنیاندا لەگەڵ مەیدانەکانی تری خەباتیشدا ئەم میتاڤیسیزمە زاڵە.

ئاکامێکی تری ئەم جۆرە تێڕوانینە،سنوردارکردنەوەی خەباتی چینایەتیە تەنها بەخەباتی کرێکارانەوە.خەباتی چینایەتی سنوردار ئەکرێتەوە بە خەباتی کرێکاران لە پێناو داخوازیە پیشەییەکانیان وەیان بەلای زۆرەوە لەدژی دەوڵەت وخاوەن کارەکان بە بەدەست هێنانی مافەکانیان.لەم دیدگایەدا بە نمونە کەخات دژی مەزهەب و یان خەباتی ژنان دژی هەڵاواردنی ڕەگەزی ئەرکێکی چینایەتی نیە گوایە دەسەڵاتی ئاین بەسەر دەوڵەت وکۆمەڵگە ویان چەوسانەوەی ژنان

پەیوەندی بەچینەکان وباڵادەستی چینێک بەسەر چینەکی تردا نیە.شێوازی فۆرمەلەکراوە و تیئۆریزەکراوی ئەم بیرکردنەوە بەش بەشکردنی مەسەلەکان و مەیدانەکان وخەبات بەسەر دیموکراتی وسۆسیالیستیدایە.وە ئەو خەباتانەی کە بەدیموکراسی لێکدەرێنەوە چینایەتی نین و ئەگەر چینایەتیش بن ئەوە چاکسازی خوازی و ڕیفۆرمیستی و لەپەراوێزدان و بەهای زۆرەوە دەکرێت بەمەرج پشتیوانی بکەیت وپێگەی کۆمۆنیزمیان تێدا بەهێز بکەیت.
بەگشتی ئەمە ماهییەی چەپی ناسیاسیە لەگەڵ خەباتی ئەستای بەشێ جیاوازەکانی کۆمەڵگەدا.لەم دیدگایەدا کریکار یەکەم تەنها بەشێکی بەرهەمهێنەرە.لە ئەنجامدا گوایە کرێکار وەک ژن یان وەک پەنابەر یان تاکی سەربە میللەت وئاینی جیاواز و بەگشتی وەک هاوڵاتییەک دەردو کێشەی نیە دوهەم خەبات وناڕەزایەتییەکانیشی تەنها لە چوارچێوەی کارخانەدا دەمێنێتەوە.کاتێک لەم گۆشەیەوە سەیری خەبات دەکەیت خەباتی چینایەتی سنووردار دەکرێتەوە بە ڕێژەیەکی لەسەدای(٪) بچووک لەو کێشمەکێشە چینایەتیە گەورەیەی کەلە کۆمەڵگەدا لەئارادایە.وەک ومەنسور حیکمەت دەڵێت وشەی خەبات تەرجومەیەکی باشی زمانەوانی نیە بۆ struggle کەلە ئینگلیزیدا بە خەباتی چینایەتی بەکار دەهێنرێت.
کێشمەکێش یان دوژمنایەتی و ڕووبەڕووبونەوەی چینایەتی تەرجومەیەکی گونجاوترە. ئەم کێشمەکێشە لە مەیدانی ڕۆشنبیری وهونەری وئەدەبیات ولە فلیم وشانۆو موسیقا لە ئارادایە و لە سیاسەت و ئابوری و کێشە کۆمەڵایەتیەکانیشدا،ئەم کێشمەکیشە چینایەتیە پشوو هەڵنەگرەو هیچ پەیوەندیەکی بە وشیاری تاکەوە نیە.
لە هەڵسوکەوتی کۆمۆنیزمی مەکتەبیدا لەگەڵ ئاکتیڤیستەکان و هەڵسوڕاوانی بزوتنەوە ناڕەزایەتی و حەقخوازانەکانیشدا ئەم بەریەککەوتنە دەروونیە دەبینیت.هەڵسوڕاوەکانی دەرگیر لە جوڵانەوەیەکدا لەسەر بنەمای دەورو کاریگەری کردەییان هەڵناسەنگێنن بەڵکو بەپێی پەیوەندیە هزری وباوەڕییەکانیان بەیاریان لەسەر دەدەن وجوڵانەوەکێش لەسەر بنەمای بۆچوون وهەڵوێستی ئاکتیڤیستەکان هەڵدەسەنگێنرێت.لە زەینەتی سەرەوخواری کۆمۆنیزمی مەکتەبیدا ئەوەی کە بزوتنەوە و جوڵانەوەیەکی ناڕەزایەتی چ ناوەرۆکێکی هەیەو بەشوێن چ داخوازی و ئامانجێکەوەیە بەتەواوەتی لە ژێر تەشکی ئەوەی کە هەڵسوڕاوەکانی خاوەنی چ باوەڕو مەیلێکن ئەوەستێت.کۆمۆنیزمی ناسیاسی هەر بەوجۆرەکە خۆی لەسەر بنەمای باوەڕ و هەڵوێستی ڕادیکاڵ بەچەپ دەزانێت، بزوتنەوەو جوڵانەوە ناڕەزایەتیەکانیش لەسەر بنەمای باوەڕی ناکۆمۆنیستی هەڵوسوڕاوەکانی، بە ناشەشگەو ڕاستڕەو کە جێگەی پشتیوانی نین هەڵدەسەنگێنن.بنەمای هەردوو

هەسوکەوتەکە زەینی ومەکتەبی و پەیوەندیان بەواقیعەوە نیە. یەکێک لەو فاکتەرانەی کە ئەبێتە هۆکاری ئەوەی کە کۆمۆنیزمی فیرقەیی بەتەواوەتی پاسیف بێت و بهێنرێتە خوارەوە ئاستی تەنها بە کۆمەڵێک بۆچون وهەڵوێست هەر ئەم تێگەشتنە ئیسکۆلاستیکی و میتافیزیکیەیلە خەباتی چینایەتی و لە هەڵسوڕاوانی مەیدانە جۆراوجۆرەکانی ئەم خەباتە.

لە ڕوانگەی ئەمەوە . لەڕوانگەی کۆمۆنیزمی،خەباتی چینایەتی کێشمەکێشی بەردەوامە کەلە هەموو ڕووەکان و ڕەوندەکان وئاڵوگۆڕە فکری و کۆمەڵایەتی وسیاسیەکاندا، تەنانەت لە مشتومڕەکی نیوان دەسەڵاتدارەکان وحزبە دەوڵەتیەکان لە هەموو وڵاتاندا، تەتوانیت شوێن پێی ببینیت، ئەم شرۆڤە تێکمەیە لەهەموو نوسراوەکانی مەنسور حیکمەتدا، بەتایبەتی لە"جیوازیەکانی ئێمە"و سیمیناری یەکەم و دوهەمی کۆمۆنیزمی کرێکاریدا بوەتە جێگەی باس و ڕونکردنەوەی لەبارەوەدراوە، بەوتەی مەنسور حیکمەت تەنانەت لە فەرهەنگ و لە هونەرو ئەدەبیات ولە بەهاکان و ئاکارەکان و هیتردا دەی بینیت کە دوو تێڕوانین هەیە دوو بیرکردنەوە هەیە دوو چاوڕوانی هەیە،دوو بەش بەهاکان و ئاواتەکان وئارەزوەکان هەن کە بەیەکیان دەڵێین چەپ و بەوی تریان دەڵێین ڕاست و ئەمە دەرکەوتنی ململانیی چینایەتی نیوان دوو چینە بنەڕەتیەکەیە لەهەموو ڕویەکەوەیەوە.

ئەمە مانای واقیعی وبابەتی خەباتی چینایەتیە. کاتێک مارکس دەڵێت خەباتی چینایەتی مێژوو دروست دەکات مەبەستی ئەوەیە وە نەک تەنها ئەوکاتانەی کرێکار مان دەگرێت وە یان کاتێک کە شۆڕشەکان ڕوئەدەن.لەکاتێکیش کە بەڕواڵەت هەموو شتێک ئارامە،لەبارودۆخیکیشدا کە شۆڕش یان ناڕەزایەتیەکی کۆمەڵایەتی بەرچاو لە ئارادا نیە،دوژمنایەتی چینایەتی ڕاناوەستیت. لەهەموو دۆخێکدا ئەوەی کە یەکلاکەرەوەیەو دەوڵەتە دیکتاتۆرەکان وپەڕلەمان و ئەرگانەکانی دەسەڵات لە کۆمەڵگەدا ناچار دەکات دەت بە ئەم یان ئەو سیاسەتە بەرن و ئەم یان ئەو هەڵوێستە وەربگرن کێشمەکێشەکە کە بەوتەی مارکس تاوەک بەنهێنی وتاوەک بەئاشکرا لەکۆمەڵگەدا بەردەوامی هەیە. لەسەردەمانی شۆڕشدا یان کاتێک بزوتنەوە کۆمەڵایەتی فراوانەکان پیکدێن،خەباتی چینایەتی ءاشکرا بووە. بەڵام لە بارودۆخی' ئارام"یشدا خەباتی چینایەتی بەردەوامی هەیە. ئەمە وێنایەکی تەواوە لە خەباتی چینایەتی خاڵی دەست پێکی خستنە دەستوری پراتیکەکی فراوانە بە کۆمۆنیستەکان.

کۆمۆنیزمی پراتیک

کۆمۆنیزمی سیاسی کۆمۆنیزمی پراتیکە. بە پێچەوانەی بیرکردنەوەی چەپی مەکتەبیەوە، سیاسەت تەنها هەڵوێستگیری وڕاگەیاندنی هەڵوێست

نیە، تەنها باوەڕبون بەوەی نیە کەشتێک باشەو شتێکی تر خراپەو دەربڕینی باوەڕو تەنانەت ولێکدانەوەو هەڵسەنگاندن بەس نیە، ئەگەری هەیە کە ئەمە بۆ ئەکادیمیەکان،میژوو نوسەکان، بۆ چاودێرانی مێژوو و کەسانێک کە دەیانەوێت هەڵسەنگاندن و لێکدانەوە لە بارەی مێژووەوە ئەنجام بدەن ویان بۆ نەوەکانی داهاتو بنوسن و وەک میرات داینێن بەس بێت بەڵام بۆ کۆمۆنیزمی سیاسی ئەوە تەنها خاڵی دەستپێکردنە.باوەڕی ئیمە،شەرۆڤەی ئێمە،تێگەشتنی ئێمە و لێکدانەوەمان بۆ ئاڵوگۆڕەو دیاردەکان هەنگاوی یەکەمە و گرنگیەکی چارەنوس سازیشی هەیە بەڵام ئەگەر هەر لێرەدا بوەستین ئیتر کۆمۆنیست نین.ئەتوانیت لەلایەنی شرۆڤەو لێکدانەوەو ئەندێشەوە بوەستیت و بیرمەند و لێکۆڵەرەوە یان هونەرمەندێکی مارکسیستی ئاگاو ڕۆشنبیر بیت بەڵام سیاسی نیت.لەخەباتی چینایەتیدا لێکدانەوەی جیهان بەکەڵکی هیچ کەس نایەت.وەک مارکس دەڵێت قسەلەسەر گۆڕینی دونیایە نەک شرۆڤەکردنی.

پراتیک لە تەوەری کۆمۆنیزمی سیاسیدا وەستاوە.مەنسور حیکمەت بەشوین مارکسدا کۆمۆنیزمی کرێکاری"بە ماتریالیزمی پراتیک"ناو دەبات.لەنوسراوەو زۆرێک لە قسەوباسەکاندا جەخت دەکاتەوە لەسەر تێکەڵاوبون وکارو پراتیک وەکو گۆشەیەکی گرنگی کۆمۆنیزمی کرێکاری.

کۆمۆنیزمی ناسیاسی تەنانەت بزوتنەوەو حزبەکان وباڵە جیاوازەکانی کۆمۆنیزمیش لەسەر دەورو پێگەی کۆمەڵایەتی وبابەتی ئەوان لێکناداتەوە بەڵکو لەسەر بنەمای باوەڕو بۆچونەکانیان بۆ نمونە هەڵسوکەوتی کۆمۆنیزمی فیرقەیی لە بەرامبەر باڵەکانی تری کۆمۆنیزمی بۆرژوازیدا کەلە سەدەی بیستەم وبەتایبەت لەدوای شۆرشی ئۆکتۆبەر پێکهاتن لەسەر بنەمای باوەڕەو هەڵوەست و بۆچونەکانەکانی ئەوانە بوو.ئەحزاب وهێزە سیاسیەکان لەسەر بنەمای ئەوەی کە بۆ نمونە لە بەرامبەر شۆڕشی ڕوسیا وکۆمۆنیزمی ڕوسی وترۆتسکیزم ویان مائویزم و یان ڕێبازی پارتی زانی و هیتر چ هەڵوەستێکیان هەبوە داوەری و پۆلێن دەکران نەک لەسەر بنەمای بزوتنەوەکان و ئەو ئاڵوگۆڕە بابەتیانەی کە بەشدار بوون تێیدا.ئەوەی کە هەر حزب وهێزەهکی سیاسی خۆی چی کارە بووە،لە بزوتنەوەیەکی بابەتی یا شۆڕش وبزوتنەوەی ناڕەزایەتیدا چ جێهگاو ڕێگایەکی هەیە،ئەوانە ئەسڵەن جێگەی باس نیە. هەر ڕیکخراو حزبێک لەسەر بنەمای ئەوەی کە تاچ ڕادەیەک بە مەوازینێک کە لە دیدگای کۆمۆنیزمی مەکتەبیدا لەگەڵ پرەنسیپەکاندایە. وەفادار ماوەتەوە یان نەماوەتەوە داوەری دەکرێت.پێوەرەکانیان ئەوەیە کە ئەحزاب وهێزەکان تا چ ئەندازەیەک لە بۆچونی مارکس دورکەوتونەتەوە یان دورنەکەوتونەتەوە،لادەر بون یان نەبون.ڕیک هەروەکو پەیڕەوانی ئاینەکان کە یەکتر بە لادەرو

کافرو هیتر تاوانبار دەکەن.

کۆمۆنیزمی کرێکاری دەستەواژەی لادەر(ڕیژیفی□نیزم) دەنێتە لاوە، مەنسور حیکمەت و کۆمۆنیزمەکەی لەو باوەڕەدایە ئەگەر کەسانێک بەناوی کۆمۆنیزمەوە ب□ش□و□ن ئامانج و ئاسۆی ناکرێکاریەوەن،لەڕاستیدا بەرگی کۆمۆنیزمیان کردوەتە بەر بزوتنەوەیەکی تر.کیشەکە لەسەر بزوتنەوەکانە لەگەڵ ئاۆو ئامانجی جۆراوجۆردا.هەر ل□س□ر□دایە کە پرکتیک دێتەناو لێکدانەوەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاریەوە.کاتێک دەگەینە مەیلەکان وکەسانیکی وەک ستالین وستالینیزم ومائو و مائویزم وهیتر کیسەکە ئەوەنیە کە چ کەسێ باش لە مارکس تێگەشتوە یان تێنەگەشتوە، بەڵکو باسەکە لەسەر ئەوەیە کە شوینی بابەتی هەر هێزێک لەخەباتی چینایەتیدا لەو قوناغەدا چیە؟سەربەچ بزوتنەوەیەکە؟چ ئاسۆو ئامانجێکی هەیە؟ئەیەوێت بۆ کوێ بڕوات؟دواتر تیئۆری دێتە ناوەوە.ئەوەی کە هەر هێزێک چۆن ڕونکردنەوە لەبارەی خۆیەوە ئەدات و سیاسەتەکانی تیئۆریزە دەکات باسێکەو ئەوەی کە بەشێوەی بابەتی و واقێعی چ دەورێک دەگێڕن باسێکی ترە.ئەگەر لە حزبێکدا.وای دانێین حزبی کۆمۆنیستی سینی و یان حزبی کۆمۆنیستی ڕوسی،جیاوازی بیروڕا و یان فراکسیۆن و جیابونەوەوهیتر ڕوئەدات لەبەر ئەوەیە کە پرکتیکی جیاواز دەخەنە دەستوری حزبەوە.لەبەر ئەوەنا کە لەبۆچون یەکتر تێناگەن.کێشەکە ئەوەنیە بۆ نمونە ستالین ل□ بۆچونەکانی لینین ومارکس باش تێنەگەشتبوو وەیان نویکردنەوەی لە بۆچونەکانی ئەواندا کردبوو.

ئەم شرۆڤەو لیکدانەوەیە لە مەیل و ئەو حزبانەی کە چەپی فرقەیی لەگەڵ ڕیژڤیۆنیزم ولادان لە بنەماکانی مارکسیزم،ڕون دەکەنەوە لەباسەکانی مەنسور حیکمەت لە ڕەخنە لە ئەزمونی سۆڤیەت(بۆڵتنەکانی مارکسیزم و مەسەلەی سۆڤیەتدا ١٩٨٥-٨٦)بەوردی شرۆڤەکردوە.بەوتەی مەنسور حکمەت خۆی ئەم شێوە ڕەخنەیە لە ئەزمونی شورەوی خۆی خاڵی دەست پێکردن وبنەمای خەت وجیهەتگیریو خەتی هزریەک بوو کە چەند ساڵ دواتر بە خستنە ڕوی تیئۆریەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاری کۆتایی هات.

لە تەوەری کۆمۆنیزمی پراکتیکی مەنسور حکمەتدا شرۆڤەی بزوتنەوەیی لە خەباتی چینایەتیدا جێکەوتوە.مەنسور حیکمەت پێش هەموو شتێک کۆمۆنیزمی ب□ بزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی دەزانی ول□ ه□سوکەوت لەگەڵ حزب و ڕێکخراوو هێزە سیاسیەکانیشدا لە بزوتنەوەکانەوە دەست پێدەکات.ئەوەی کە هەر کەس وهەر حزب و هێزێکی سیاسی چ تایبەت مەندی ون□اوەرۆکێکی هەیە و ب□ش□وین چ سیاسەت وئامانجێکەوەیە سەرچاوە لە پێگەی یەو لە بزوتنەوە چێنایەتیدایە.وەکو نمونە لە

تیئۆری ئەمەدا مائو بەیوەستە بە بزوتنەوەی مۆدێرن وپیشەسازیکردنی چینەوە هەیە. ئەو کەسێک بو کە ئەیویست ڕژێمی نیوە دەرەبەگی و نیوە داگیرکراو تێکبشکێنێت. چین سەربەخۆ و پێشەسازی بکاتەوە بەو ئامانجەش گەشت، ئەمە ناوەرکی ماویزمە. ئەگەر بەناوی مارکسەوە قسەدەکات بەو هەیەوەیە کەلەو سەردەمەدا دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر مارکسیزم وکۆمۆنیزم ئیعتیبار وخۆشەویستی جیهانی وجەماوەری هەبووبەڵام بەشێوەی بابەتی ئەبێت پێگەی مائوو ماویزم لەگەڵ بزوتنەوەکەیدا دیاری بکەیت و شرۆڤە بکەیتبە نمونە نەک بەکتێب سەبارەت بەناکەکی، بەگشتی بە ڕەخنە وناسینی قوەی بۆچونەکان وتیئۆریەکان وسیاسەتەکان سەرەتا دەبێت بزوتنەوەو بنەما بابەتی و کۆمەڵایەتیەکانیان بناسێنیەتەوە.
لەبارى پراکتیکیشەوە دەوروپەگەی بزوتنەوەکان چارەنوسسازە. بە کۆمۆنیزمی دەخالەتکەرو پراکتیک باسی ئەبێت چی بکەین دەستپیدەکات و بە وەڵامی ئەم پرسیارەش ئەبێت بزوتنەوە و ڕەوتی بابەتی کومەڵایەتیەکان بناسیت وشوینی خۆتان لەوەدا بدۆزنەوە.
دەسەڵاتی سیاسی
سێهەم فاکتەر لە جیاکردنەوەی ئەمە لەکۆمۆنیزمی ناسیاسی خۆی لەدوو فاکتەری گشتگیرو ئۆبژیکیفی بینینی خەباتی چینایەتی،وناوەرکی کردەیی و پراکتیکی و دەخالەتکەرانەی کۆمۆنیزمی کرێکاریەوە سەرچاوە دەگرێت.گرنگی و شوێنی بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسیە. ئامانج ئەمەوئیستراتیجی ئیمە لەسەندنی دەسەڵاتی سیاسیە لە بۆرژوازی وبەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسیە. بە گەیشتن بەو ئامانجە پێوستە هەزارو یەک کار ئەنجام بدەیت و لەهەزارویەک بزوتنەوەو ناڕەزایەتی ومانگرتن و خەباتدا بەشداری بکەیت. بەڵام لەهەموو ئەم چالاکیانەدا کارو ئامانجی ئیستراتیجی حیزبێکی کۆمۆنیستی ئەوەیە کە دەسەڵاتی سیاسی لە بۆرژوازی بسەنێت . ئەمە جەوهەری کۆمۆنیزمی سیاسی وجەوهەری حزبە.
مەنسور حیکمەت ئەڵێت ئەگەر حیزبێک بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی بەسەر سیاسەت وتاکتیکەکان وچالاکیە ڕۆژانەکانی و بیرکردنەوەو ئاسۆکەیدا زاڵ نەبێت و سیاسەتەکانی لە دەسەڵاتی سیاسیەوە نەپێچرابێت حیزب نیە بەڵکو هەر زۆر زۆر گروپێکی فشارە.
کۆمۆنیستە مەکتەبیەکان سەبارەت بە دەسەڵاتی سیاسیش وەکو هەموو دیاردەکانی تر، تەنها هەڵوەستێکی دیاریکراویان هەیە. بنەمای هەڵوەستگیریەکەشیان ئەوەیە کە چینی کرێکار ئەبێت خۆی دەسەڵات بەدەستەوە بگرێت. ئەوەی کە چۆن و بەچ شێوەیەک ئەم ڕوداوە ڕوبدات و ئەوەی کە کۆمۆنیستەکان دەوریان چیە دیار نیە لەم نێوەدا وهیتریش. ڕاستە،چینی کرێکارئەبێت دەسەڵات بەدەستەوەبگرێت بەڵام

کۆمۆنیستێک کە خۆی ب□ بەشێک ل□ بزوتنەوەی چینی کرێکار بۆ بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی نازانێت ئەوە تەنها چینی کرێکار لە دەسەڵات دور ئەخاتەوە!دەسەڵاتی سیاسی ئەسپێرێت بە جێنی کرێکارو خۆی بێکار دەکات.وەکو مەنسور حیکمەت دەڵێتبەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی ئەڵقەی تێپەڕبونە لەشر□ق□ی دونیاو□ ب□ گ□□□ینی دونیا.کۆمۆنیزمی غەیر سیاسی چونکە هەموو ژیانیبەشر□ق□و لیکدانەوەوە سەرقاڵە ئەم ئەڵقەیە بەپێوسیت بازانێت.

گرنگی یەکلاکەرەوەی خەبات بۆ سەرنگومکردن

چڕبونەوە لەسەر بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی لە ستراتیجی وسیاسەت و کارکردی ڕۆژانەی کۆمۆنیزمی کرێکاریدا ئیمە نزیک دەکاتەوە لە گرنگی سەرەکی و بنەڕەتی سەرنخونکردن وخەبات بۆ سەرنخونی.لایەنێکی گرنگی تیئۆریەکان ونوسینەکان وسیمینارەکانی مەنسوری حیکمەت دوبارەخوێندنەوەو ناساندنەوەی بزوتنەوەی سەرنخوونکردن وتایبەتمەندیەکانیەتی.ڕەخنەو ڕوبەڕو بونەوە لەگەڵ تێزی گۆڕان و هێزە دووی خورداد یەکان دا،چڕبونەوە لەسەر بێ ئاسۆی وبێ دەسەڵاتی وئەزمەو بن بەستی ئابوری وسیاسی رژێم.نوسراوەکانی وەکو خەونە ڕێ پێنەدراوەکانی موجاهید،سیناریۆی ڕەش وسیناریۆی سپی،و لەئاستێکی هزری قوڵتر و تیئۆری تر، باسێکی تری یەکلاکەرەوە و بەتەواوەتی نۆی و ڕچەشکێنی مەنسور حکمەت لەباری تایبەتمەندی سەلبی شۆڕش،هەموو نیشاندەری خەباتی بێ وچانی کۆمۆنیزمی مەنسور حکمەتن لەپێناو سەرەو ژێرکردنی حکومەتدا.کاری سەرنخون کردن و چربونەوە لەسەری لەڕاستیدا تەرجومەی سیاسی-عەمەلی تیئۆری حیزب ودەسەڵاتی سیاسی و یەکێکە لە لایەنە جیاکەرەوە گرنگەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاریە لە گروپە فشاریەکان و دەستە بیروباوەڕیەکان-مەکتەبیەکانە.

خاڵێکی گرنگی تر سەروژێر بونی بورژوازیە لە جوغرافیای سیاسی دیاری کراوی وەکو وڵات ڕوئەدات.وڵات تەنها دیاردەیەکی بۆرژوازی نیە.میللەت-دەوڵەت بەدوای شۆڕشیەکانی بۆرژوازی و لەگەڵ دەسەڵاتی نیزامی کاپیتالیستیدا دامەزراون بەڵام وڵات لە هەمانکاتدا دیاردەیەکی سیاسی چینایەتی و ئابوریەکی سیاسی دیاریکراوو کونکرێتە.شێوەی دیاریکراوی خەباتی چیانەیەتی وڵات ت□کە.ئاستی گەشەی هێزە بەرهەمهێنەرەکان،یاسای کار،مێژوچەو پێشینەی خەباتی چینی کرێکار،هاوسەنگی هێز،سیاسەت و کارکردەکان و بنیاتی تایبەتی دەوڵەتەکان وهیتر و هیتر هەموو وڵاتێك دیاری دەکرێت.لەم ڕوەشەوە کێشمەکێشە چیانیەتیەکانیش تایبەت مەندی وڵاتیان هەیە.بۆرژوازی دونیای بۆ وڵاتەکان دابەشکردوەو دەسەڵاتی سیاسی وەکو نوێنەری میللەت لە جوغرافیایەکی سیاسی دیاریکراودا کە بە وڵات ناوی دەبەن

گرتوە بەدەستو□.ئێمە لەگەڵ دەوڵەتانی بورژوازی لەوڵاتێکی دیاریکراودا لایەنین.ناتوانیت ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتوەکان بڕوخێنیت،ناتوانیت ئیمپریالیزمی جیهانی بڕوخێنین.ناتوانین نیولیبرالیزم سەرنخون بکەین.بەڵام دەتوانیت و ئەبێت لەهەر وڵاتێکدا برژوازی بهێنینە خوارەوە لەدەسەڵات.

وڵات زەوی هەڵسوڕانی سیاسیە و ئەگەر نەتانەویت هەڵسوڕانی سیاسی ئەنجام بدەن ئەوە ئەبێت وەک چەپی دەستەگەرا هەر هەڵوێست گیری ئەنجام بدەن ئیتر وڵات وخەبات لە دژی دەوڵەت لە وڵاتێکدا بۆ ئێوە هیچ گرنگی وتایبەت مەندیەکی نیە.دەتوانیت لە دژی هەموو دەوڵەتانی بۆرژوازی جیهانی و لەدژی ئیمپریالیزمی جیهانی بیت و لەدژی هەمویان هەڵوێست وەربگریت و وتار بنوسیت وزۆر هەست بەخەباتکاریش بکەیت بەبێ ئەوەی لە هیچ مەیدانی خەباتیکی دیاریکراودا ئەرکی بەدواد چونی اسەرنخون کردنی دەوڵەتێکی دیاریکراو لەئەستۆ بگریت،کاتێک وڵات وکاری ڕوخاندنی دەسەڵات لەوڵاتێکدا بخیتە لاوە ئیتر خەبات ئەرکێکی کۆنکریتی نیە ئەرکێکی دەرونی و دابڕاوە.لەدژی کاپیتالیزم بەگشتی ولەدژی دەوڵەتەکان ب□گشتی بەڵام سەرقاڵی دەستداماڵینی هیچ دەوڵەتێک نیە!ئیوە لە چەپی ئەوروپاوو ڕۆژئاواشدا ئەم مەیلە دەبینن.تەنانەت هێزە"ڕادیکاڵەکان" چەپی دەستەگەرا لە پەیوەند بە دەوڵەتانی خۆیانەوە و بەدەستو□ گرتنی دەسەڵات قسەیەکی وایان نیە بۆ کردن.بۆ نمونە لە ئەڵمانیا هێزگەلێکی چەپ هەن لە پەیوەند بە بابەتە جۆراوجۆرەکانی وەک پەنا بەران و ژینگەپارێزی ولەدژی ڕەیسیزم و شتی تر هەڵوێستی پێشکەوتوخوازانەیان هەیە.بەڵام دەوڵەتی ئەڵمانیا خۆی و ململانێ لەسەربەدەستو□گرتنی دەسەڵاتی سیاسی لە ئەڵمانیادا لە دەستوری هیچ حزب وهێزێکی کۆمۆنیستی ئەو وڵاتەدا نیە.کۆمۆنیستە مەکتەبیەکان لە هیچ وڵاتێکدا دەرگیری خەبات نین بۆ بەدەستو□گرتنی دەسەڵات.ئەوەیان سپاردوە بە ئەحزابی حکومەتی و بەلای زۆرەوە وەکو گروپی فشار کار لەسەر ئەوانە دەکەن.خۆیان بۆ گەیشتن بەدەسەڵات نە نەخشەکارێکیان هەیە وەنە ستراتیجی ونە هەڵسوڕانێکی دیاریکراویان هەیە.

ڕادیکالیزمی کۆمۆنیستی واتە بەتەواوی توانا وە لەدژی دەوڵەتی خۆماڵی،لەدژی دەوڵەتی کاپیتالیستی لەوڵاتێکدا.کاتێك لینین لە دڵی جەنگی جیهانی یەکەمدا و لەبەرامبەر سۆشیال شۆڤێنیستەکانی ئەنتەرناسیۆناڵی دوهەمدا بانگەوازی ئەوەی کرد کە ئەبێت هەموو لولەی تفەنگەکان ڕوبکەنەوە لای دەوڵەتی خۆماڵی.زۆرێک لە هێزەکانی ئەنتەرناسیۆناڵی دوهەم لەناویاندا سۆشیال دیموکراسی ئەڵمانیا ئەو دروشمەیان پەسەند نەکرد و بەوهۆیەوە بەڵشەفیەکان ناچار بون لە

ئەنتەرناسیۆنال□ی دووهەم بچنە دەرەوە. بەڵام لەکۆتاییدا هەر ئەم خەت و هەڵوێستگیریە بوو کە بەشۆڕشی ئۆکتۆبەر کۆتایی هات.لینین هەر خۆی خاوەنی ئەو تیئۆریە بوو کە شەڕی جیهانی شەڕی نێوان هێزە ئیمپریالیستیەکانە بۆ دا بەشکردنی جیهان بەڵام لێرەدا بەو ئاکامە نەگەیشت کە ئەبێت لە دژی هەموو ئیمپریالیستەکان ودژی جەنگە ئیمپریالیستی بەگشتی خەبات بکەن. ئەمە تەنها دەیتوانی هەڵوێستگیریەکی بە ڕواڵەت ڕادیکاڵ بێت بەڵام لەکردەوادا پاسیفیدزم بێت. بانگەوازی لێنین ئەوە بوو کە کرێکاران و کۆمۆنیستەکانی هەر وڵاتێک ئەبێت لەدژی دەوڵەتی خۆیان ڕاپەڕن و بەو شێوەیە کۆتای بەجەنگی جیهانی یەکەم بهێنن. تەنها بەم شێوەیە دەکرێت کەنەک تەنها کۆتایی بە شەڕ بهێنیت بەڵکو کۆتایی بە دەسەڵاتی سەرمایەداریش لە وڵاتانی شەڕکەردا بهێنیت. بەبۆچونی من ئەم بانگەوازو دروشمی هەموو چەکەکانتان ڕوبکەنەوە دەوڵەتی خۆتان تەنها سنوردار ناکرێتەوە بە کاتی شەڕەوە بەڵکو هەمیشە بە جێیە. ئەو دەقاو دەق تایبەتە بەسەردەمی جەنگ بەڵام بەمانای خواستەنی وگشتی تر بۆ هەموو سەرد□مکان ڕاستە.کۆمۆنیزمی سیاسی ئەگەر دەیەوێت لە خەباتی چینایەتیدا لەدژی بۆرژوازی دەور بگێڕێت یەکەمین ئەرک وستراتیجی وفەلسەفەی هەبونی و حیزبایەتیەکەشی ئەوەیە کە بۆ دەست داماڵینی بۆرژوازی لە وڵاتێکی دیاریکراودا شە□ بکات. هەموو تفەنگەکان بکاتەوە دەوڵەتی خۆی. ئەنتەرناسیۆنالیزمی کۆمۆنیستیش واتە هاوکاری وهاوئا□□نگی و پشتیوانی حیزبەکۆمۆنیستەکان لەگەڵ یەکتر بۆ بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات ل□ هەر وڵاتێکدا. بۆرژوازی دەوڵتێکی جیهانی نیە. بەکورتی ئەبێت دەوڵەتێکی دیاری کراو لەوڵاتێکی دیاریکراودا بڕوخێنیت. ئەمە ئارایشتی سیاسیە کە بۆرژوازی داویەتی بەجیهان و پ□□یتاریا بۆ ئەوەی سەر بکەوێت ئەبێت لەهەر لەم ئارایشە سیاسیەدا شە□ بکات. .

کۆبەندی

کۆمۆنیزمی سیاسی گوزارشت لە لایەنێکی گرنگی جیاوازی ئێمە لەگەڵ کۆمۆنیزمی ئایدۆلۆجی ودەستەگەر دەکات.هەر بەو شێوەیەی کە کۆمۆنیزمی کرێکاری نیشاندەری جیاوازی ئێمە یە لەگەڵ کۆمۆنیزمە بۆرژوازیەکاندا.کۆمۆنیزمی ناسیاسی لقێک لە کۆمۆنیزمی ناکرێکاریە کە تایبەت مەندیەکانی مانەوەیە لەسنوری هەڵوێستگیری و مامەڵەی ئایدۆلۆژی کردن و ئیسکۆلاستیکی لەگەڵ بارودۆخ وڕوداوەکاندا.

تێگەشتنی ئەم هێزانە لەخەباتی چینایەتی بەتەواوەتی ناواقیعی و میتافیزیکیە، پراکتیک هیچ دەوروجیگایەکی نیە لای ئەم هێزانە, بەپلەی یەکەم دەسەڵاتی سیاسی و بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتیش دەورو جێگایەکی نیە.کۆمۆنیزمێک کە کۆمەڵێک تیئۆری و سنوربەندیە. بۆی هەیە کە

تەنانەت شرۆڤەو لێکدانەوەیەکی ڕاستیشی بەدیاردەکان و ڕووداوەکان هەبێت. بەڵام بەشداری کردەیی بە ئامانجی گۆڕینی بارودۆخی ئێستا لە فەرهەنگەکەیدا نییە.چاودێرێکە کە لەو دیو پەنجەرەکەیەوە سەیری مەیدانەکە دەکات و لە باشترین دۆخدا وەک داوەرێکی خەباتکار دەردەکەوێت.
ئەوەی کە خەباتی چینایەتی بەرەو کوێ دەڕوات وە بەچ ئاکامێک دەگات وەمێژوو چ ڕەوەندێک بەکوێ دەگات و لەوەش گرنگتر ئەبێت چی بکەین بۆ ئەوەی ڕەوەندی ئاڵوگۆڕەکان بەقازانجی چینی کرێکارو بەلای ئامانجی ئینسانی کۆمۆنیستەکانەوە بێت بۆ کۆمۆنیزمی مەکتەبی لە بنەڕەتدا جێگەی باس نییە.خەمی ئەو ئادیۆلۆجی وسنوربەندی وهەڵوێستگیرییە.
بە پێچەوانەوە بۆ کۆمۆنیزمی کرێکاری خەباتی چینایەتی ململانێیەکی بەوچانی نیوان چینەکانە کە تەنها سنوردار ناکرێتەوە بە سیاسەت وئابورییەوەو بەتەنهاش خەباتی کرێکار نییە لەدژی سەرمایەدار بەڵکو لەمەیدانە جیاوازەکان وبەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگەدا لە جموجوڵە دایە وکێشمەکێشەکی چینایەتی هەمیشە لەئارادایەو تەنانەت ڕوبەڕووبوونەوەی نیوان چینی دەسەڵاتداریش هەر کاردانەوەی ئەم ململانێیە.
مەسەلی ئەبێت چی بکەین بنەمای کاری ئەمڕۆیە نەک تەنها ئەبێت چی بکەیت و یان ئەبێت چی نەکەیت.کاتێک لە پراکتیکەوە جوڵە دەکەیت یەکسەر وەڵات وەکو شێوەیەکی کۆنکرێتی خەباتی چینایەتی لە سیاسەتەکانی ئێوەدا بەرجەستە دەبێتەوە و بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی و خەبات بۆ سەرنخونکردنی حکومەت لەهەر وڵاتێکدا جێگایەکی یەکلاکەرەوە پەیدا ئەکات.
مەنسور حکمەت تیئۆریسەن وپراکتیکیستی ئەم بەچوونانە بوو و بەدوای هەرەسهێنانی یەکیتی سۆڤیەتدا ئەم ئاڵایەی بەرزکردوە لەبەر ئەوەی بەتەواوەتی سەردەمی کۆمۆنیستە ناکرێکارییەکان کۆتایی هاتبوو.من لە سیمینارەکانی ترمدا لایەنەکانی تری بەچوونەکانی مەنسور حیکمەت وتایبەتمەندیەکانی کۆمۆنیزمەکەیم شرۆڤەکردوە، بەڵام لەم باسەدا ویستم تەنها بایەخ بە تایبەتمەندی سیاسی کۆمۆنیزمی مەنسور حیکمەت و جیاوازیەکانی لەگەڵ کۆمۆنیستە دەستەگەرا و ئایدۆلۆجیکەکاندا بدەم.هیوادارم باسەکە ڕوون بێت.

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

٢٠٢٠\١٢\٢٥

چیرۆک/ چارەنووسی خەمدایە دەستی کچەکەوە.. ن/جەلال قادر

سێ چوار خوشک و برا بووین، لەگەل دایک و باوکم لەیەک ژوور دەنووستین. هەرجارێک دایک و باوکم لەیەکتر زویربوونایە، شەوان دوور لەیەکتر دەنووستن، ئەمەش دەبوە هۆی ئەوەی جێگەی خەوتنمان تەنگتر بێت و بەتەنیشت یەکترەوە بنووین. سپێدە، کاتێ باوکم دەچوو بۆ سەرکار هەریەک لە من و خوشک وبراکانم پێشبڕکێمان دەکرد لە چوونە سەر جێگەکەی باوکم.

شەوان لە ژێر جێگەوە خەونم بەوەوە دەبینی ڕۆژێک لەڕۆژان بەتەنیا لەسەر دۆشەکێک ئاسوودە بنووم و پێم بەر پێی کەس نەکەوێت.

لە سەردەمی هەرزەکاریم بووم بە چاپچی لە یەکێ لە چاپخانەکانی ناو بازاڕی زەڕنگران. دوکان بە دوکان چاپیم دەگێڕا بەسەر دوکانەکان، لەگەل زۆربەیان بووم بە ئاشنا، وەستاکەم خۆشیدەویستم و مانگی جارێک ڕۆژانەکەی بۆ زیات دەکردم.

بینای چاپخانەکە زۆرکۆن بوو لە قایەوگەچ دروستکراوبوو، لەجیاتی کورسی سەکۆیەکی چوارگۆشەیی لەناوەڕاستی دوکانەکەدابوو، فەرشێکی ئێرانی بەسەردا پێشرابوو، منیش مۆڵەتم لە وەستاکەم وەرگرتبوو شەوان لەوێ دەماوە، ئەگەرچی نەختەکەک ساردبوو، بەڵام وەک پاشا لێی دەنووستم.

هەفتەی جارێک دەگەڕامەوە ماڵەوە، ڕۆژانەکەم دەدایە دەستی دایکم. دایکیشم چێشتەکی خۆشی بۆ لێدەنام. خوشک و براکانم زۆریان پێخۆشبوو کاتێ بۆ هەفتە ماڵم بەجێدەهێشت، چونکە جێگەی نووستنیان فراوانتر دەبوو.

بەیانیان پێشئەوەی وەستاکەم بێت، سەماوەرم گەرم دەکرد و تەپێ چایە کۆنەکانم فڕێدەدا و قۆرییەک چای بۆندارم لێدەنا.

لەبەرئەوەی سەردەمی جەنگ بوو، زۆربەی کات سەربازو ئەفسەرە پلەدارەکان یەکەمین موشتەریم بوون.

ڕۆژیکیان ئەفسەرێک هات و دووسێ چایی گەرمی نۆشی و چاوێکی بەناو دوکانەکە گرداو بە تووڕەییەوە وتی : ئەوە بۆچی وێنەی سەرەکتان هەڵنەواسیوە؟ جارێکیتر بەمەوە ئەڕە، وێنەکەیتان هەڵنەواسیبێت دوکانەکەتان دادەخەم.

تا ئەوسا هەروامدەزانی تەنها مندالان لەیەکتر تووڕە دەبن،
نەمدەزانی گەورەکانیش لە تووڕەبوون تۆقێنەرو شارەزان.
ئەفسەرەکە چایخانەکەی بەجێهێشت بەبێئەوەی پارەی چایەکانی بدات.
ڕوودا□ک□م بۆ وەستاکەم گێڕایەوە، خێرا چووە ناو بازاڕو وێنەیەکی سەرۆکی هێناو بەقەد دیوارەکە هەڵیواسی.
نزیکی دووساڵ لەو چایخانەکە شاگردبووم، زۆربەی دوکاندارەکانی ناوبازاڕ ببوونە دۆستم، بەخشیش و جەژنانە و دیاریان پێدەبەخشیم.
منیش دیارییەکانم بۆ خوشک و برا بچکۆڵانەکانم دەبردەوە و شادمانیانم دەکرد.
تا ڕۆژێکیان وەستاکەم، تووند دەستی گرتم و وتی وەرە کوڕی خۆم با چەند ئامۆژگارییەکت بکەم :
تۆ ئێستا گەورە بوویتە و پێویستە بۆخۆت خێزانێکی جوان پێکبهێنیت.
جا ل□ بەرئەوەی شاگردی و کرێکاریت لەوانەبێت زۆرکەس ئامادە نەبن ژنت پێبدەن. بەلام ل□ بەرئەوەی چەندین ساڵە لەلای من کاردەکەیت، دەزانم تۆ کوڕێکی دەستپاک و بە ڕەوشتی، هەربۆیە دەمەوێت پێتبڵێم کچێکی عازەبم هەیە ئەگەر یەکتر ببینن و ڕازیبوون، ئامادەم بتکەم بە زاوای خۆم.
پێشبینی ئەوەم نەدەکرد وەستاکەم لەپڕێکا سوپرایزم بکات، پاشان بیرمکردەوە ئەگەر ژن بهێنم لە کوێی دابنێم و لە کوێ بژێم؟
وتم : وەستا گیان…یەکەم من دەستکورتم، دووەم نە شوێنم هەیە و نە جێگەونە ڕێگە….جگە لە چایچیەتی هیچتر نازانم.

- گوێی مەدەرێ، من هاوکاریت دەکەم…خانووەیەکشت بۆ بە کرێ دەگرم.
  نەمدەزانی چی وەلامی وەستاکەم بدەمەوە، داواکاری وەستاکەم لە کوتوپڕێکا بوو، قوڕگی گرتبووم.
- کوڕی خۆم… لەدوا ڕۆژ هەردەبێت ژن بهێنیت و دابمەزرێت… هەروەها منیش کچەکەم عازەب بوەو خزمان دێن بۆ داخوازی، دەمەوێت ئەوە بزانیت کە باوک کچی خۆی زۆرخۆشدەوێت، ئەگەر بزانم تۆ کوڕێکی خەراپی هەرگیز ئەم پێشنیارەم نەدەکرد.
  بەردەوام بیرم□د□کردەوە، ئەگەر ژن بهێنم دیسان دەبێت جێگەکەم لەگەل کەسێکیتر بەشبکەم. ببمە کرێچی و لەگەل منداڵەکانم لە ژوورێکی تەسکدا بخەوین. دەشترسام بڵێم نەخێر وەستا گیان من ل□□ر□ زۆر مورتاحم و بەتەنها دەنووم و نامەوێت ئەو ژیانە هەڵبژێرمەوە کە خوشک و براکانمی تیادا ئاسوودەنین.
- ئینجا کوڕی خۆم…بۆئەوەی خەڵکی نەڵێن زاواکەم شاگردە،

ئامادەم چایخانەکەت بۆ بە جێبهێڵم، دەنیام تۆ کوڕەکی کاسبی لە ئاییندە دەتوانیت خانووەیەکیش بکڕیت.
هێشتا خەیاڵم لای ئەوە بوو، کە ئەم سەکۆیە خۆشەم لەدەستنەرێت و دەبێت ئەواران وەک کرێکارەکی ماندوو بگەڕێمەوە ماڵ، لە ئامێزی ژنەکدا بووم کە هێشتا نەمبینیوە و ببم بە باوکی دوو منداڵ ئەوانیش لە ژوورێکی ساردوسڕدا بە هەژاری بەخێوکەم و بیاندەمە دەست قەدەرەوە… لەهەمان کاتدا نەمدەوێرا بە وەستاکەم بڵێم نەخێر، چونکە دەترسام ئیشەکەم لەدەست بدەم. لەبیرکردنەوەیەکی قووڵدا بووم. وامدەزانی دونیا ڕووخاوە بەسەرمدا.
لەپڕێکا وەستاکەم وتی : وەرە کوڕی خۆم.. دەستی مامت ماچ کە، ئەوەندە لەماڵەوە ستایشی تۆم کردوە دەنیام ئەوانیش ڕازین.
وەک سەرخۆشێک هەڵسام دەستی وەستاکەم ماچکرد، چارەنووسی خۆم دایە دەستی کچەکەوە بەڵکو بتوانم لە ئامێزی گەرم ببمەوە!

ئەردۆگـــــان گەڕێکە دەگێڕێ!..

عەبدوڵا ساڵح

لەژیکەک هەیە لە دنیای سیاسەتی وڵاتانی سەرمایەداریدا دەڵێ : (نەدۆستایەتی هەتا سەر هەیە و نە دوژمنایەتی، ئەوەی هەتاسەرهەیە بەرژەوەندیە) ، زوربەی وڵاتانی دنیا بە گوێرەی ئەم لەژیکە ڕەفتار دەکەن، ئەمەش لە زمانی کوردیدا دەکرێ بە((بادانەوە))، ناوی بەرین، نزیکترین وبەرچاوترین بادانەوەیەک کە وەبیرهێنانەوەیان بە خەڵکی کوردستان ئاسانە، ڕوداوەکانی ٣١ ی ئابە بەنسبەت پارتیەوە ، یا خود پەیوەندیەکانی یەکیەتی لەگەڵ ئێران تا ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو بە بەراورد بە ئێستا، ئیتر با پەڕەی زیاتر لەو دوو نمونەیە هەڵنەدەینەوە ، بەڵام نابێ ئەوە لەبیرکەین کە ئەم جۆرە لە بادانەوە، وە بەگوێرەی هەمان لەژێک، لە پرۆسەیەکی مێژوویدا ئەنجام دراوە .
بادانەوەی کتوپڕ بەپاساوی سیاسەتی(پراگماتی) کە ئەردۆگانی پێدەناسرێتەوە، نمونەیەکی زەق وتائەندازەیەک دەگمەنە لەنێو ئەم

هاوکاتەشێدا، بۆ نموونە ، بەردانەوەی فڕۆکە جەنگییەکەی ڕوسیا لە سوریا لەلایەن تورکیاوە لە نۆڤەمبەری ساڵی 2015 و پەیوەندییەکانی ئێستای ئەم دوو وڵاتە ، نێوانی تورکیا و ووڵاتانی کەنداو (سعودیە وئیمارات) سەرەتای هەڵگیرسانی جەنگ لە سوریا ساڵی 2011 و پەیوەندی ئێستایان، جنێوفرۆشتنەکەی ئەردۆگان بە حەیدەر عەبادی سەرۆک وەزیرانی ئەوکاتی عێراق و میوانداریەکەی ئەم دوایانەی مستەفا کازمی لە ئەنقەرە و تەنانەت ئەخە چاککردنەکەش کە لە عورفی دیبلۆماسی وپرۆتۆکۆلدا مانای خۆی هەیە، تازەترین بادانەوەکانی ئەردۆگان پەنا بردنەوەیەی دووبارەیە بە ئیسرائیل، کاتێک بەتوڕەیی و بەئاشکرا ساڵی 2018 کە ئیسرائیل دەیان فەڵەستینی لە سنوری کەرتی غەززە کوشت، بوە هۆی دەرکردنی سەفیری ئیسرائیل لە ئەنقەرە و ئیسرائیلیش هەمان کاری کرد دەرحەق بەسەفیری تورکیا لە تەلئەبیب، لەهەمانکاتیشدا ئیسرائیل نیگەرانی خۆی لە پەیوەندیە توندو تیژەکەی نێوان ئەردوگان و بزوتنەوەی حەماس دەربڕی .
ئەمڕۆ، دوای بەرقەراری پەیوەندی دیپلۆماتیک لە نێوان هەندێک لە وڵاتانی عەرەبی وئیسرائیل، کە بە ئاشکرا کەوتە ژێر ڕەخنەی ئەردوگانەوە، ئەوتا لەدوا هەڵویستی تازەیدا دەرکەوت کە دەیەوێ دووبارە ژیانبکاتەوە بەبەر پەیوەندیە دیبلۆماسیەکانی لەگەڵ ئیسرائیل، ، ئەوتا لە دوا لەدوانیدا ڕۆژی هەینی 25 -12- 2020 ئەردۆگان دەڵێ :

((دەمانەوێ پەیوەندیەکانمان لەگەڵ ئیسرائیل لە ئاستێکی باشتردابێ، ئەگەرچی سیاسەتی ئیسرائیل بەرامبەر فەڵەستینیەکان جێگای قبوڵ نیە و زۆر بێڕەحمانەیە !!)).
ئێستا کە بارودۆخی سیاسی کۆمەڵایەتی ئابوری تورکیا لەوپەڕی ئاڵۆزیدایە، بەهای لیرەی تورکی تا دێت شکستی زیاتر دێنێ لە بەرامبەر دۆلاردا، لەسەر ئاستی ناوخۆش ڕۆژ نیە بەدەیان و سەدان کەس بەبیانوی جۆراوجۆر ڕاپێچی زیندانەکان نەکرێن بەتۆمەتی جیاواز، لە سەر ئاستی سیاسەتی دەرەوەش تا دێت ئەردۆگان دەکەوێتە لاوە وتەریک دەکرێتەوە .

ئەوەتا ترامپ بەئاشکرا جۆرێک لە گەمارۆی ئابوری خستە سەر پیشەسازی تەقەمەنی تورکیا کە لە بنەڕەتدا وابەستەیە بە ئەمریکا، لە تۆڵەی کڕینی سیستمی موشەکی دژە هەوایی S 400 ی ڕوسی لەلایەن ئەردۆگانەوە، ئەو گەمارۆیەی کە وەزیری پێشینی بەرگری ئەمریکا ڕۆبیرت گەیتس 2006 – 2011 لە ووتارێکدا لەوبارەوە بە ناونیشانی – کاتی لەپێچینەوە لە ئەردۆگان هاتوە – کە لە ڕۆژنامەی نیویۆرک

تایمز لە 2020-12-21 بڵاوکراوەتەوە ، دەڵێ : (ئەمە تەنیا سەرەتایەکی باشە، مەبەست گەمارۆکەیە، بەو مانایەش دەبێتە ئاراستەیەکی گونجاو، چونکە دەکرێ لە بەرامبەر وەستانەوە بەڕوویدا هەمومان یەکبین، دوای ئەویش، مەبەست تورکیایە ، دەڵێین بەرە و- یاخی بووەکانی – تر، سەرچاوەکە ئاژانسی نۆڤۆستی ڕوسی) ، هەروەها گرژییەکانی لەگەڵ ووڵاتانی ئەوروپا بەتایبەت فەڕەنسا بەهۆی سیاسەتەکانی ئەردۆگان لە خۆرهەڵاتی دەریای سپی ناوەڕاست، کە بوە هۆی داسەپێندنی گوژمەیەکی تری سزا بەسەر تورکیادا لەلایەن یەکێتی ئەوروپاوە، هەروەها ئەگەری ڕوبەڕوبونەوەی لەگەڵ میسر لە کەیسی لیبیا، سەرباری هەموو ئەوانەش هاتنە سەرکاری جۆبایدن وەک سەرۆک کۆماری ئەمریکا کە ڕەنگە لەووردەکارییەکانی سیاسەتی ئەو وڵاتە لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا جیاوازی هەبێت لەوەی ترامپ، بەتایبەت بایدن کە هەشت ساڵ کەسایەتی دووەم بوە لە داڕشتنی سیاسەتی ئەمریکای سەردەمی ئۆباما و بە ئاگانیە لەدەور و نەخشی ئەردۆگان، هەموو ئەمانە هۆکارن بۆ ئەوەی پاڵ بە ئەردۆگانەوە بنێن تا وەک هەمیشە دەست بداتە سیاسەتی گۆڕگۆڕین و بادانەوە .
ئەگەر سیاسەتەکانی ئەردۆگان لە ئاقار هەموو کێشەکاندا پراگماتی بێ و قابیلی بادانەوە بێ، ئاخۆ لە سیاسەتی شۆفینیستانەی و ئیسلامیانەی دەر حەق بەکێشەی خەلکی کوردزمانی تورکیاش ئەم بادانەوەیە چاوەڕوانکراوە ؟ لەوەڵامدا دەکرێ بڵێین لە باری مەبدەئییەوە ، وەک شۆفینیستێک و بەچکە داعشێک هەرگیز، بەڵام وەک تاکتیک بۆ کاتێکی دیاریکراو وە بەمەبەستێکی دیاریکراو بەڵێ .

2020 – 12 – 26

سەد ڕەحمەت لە کفن دز.. سامانی وەستا بەکر

هەمیشە وتراوە ئەوەی کورد لەسەر زەوی بەدەستی ئەهێنێ لەسەر مێز ئەیدۆڕێنێ.
ئایا کورد شارەزان لە سیاسەت؟
کورد یاریزانێکی نەزانە لە سیاسەتا، بەڵام ئەمە کێشەکە نیە،

بەڵکو کێشەکە ئەوەیە کە کورد نازانێ کە نازانێ!
لەسەروبەندی جەنگی جیهانی یەکەما زۆربەی زلهێزەکانی جیهان کەوتنە دژایەتی عوسمانییەکان و پاشانیش بوون بە نەیاری ئەتاتورک کەچی گەلێ کورد بوو بە هاوپەیمان و داردەستی تورک.
لە چەن مانگی ڕابردووا لە کێشەی نێوان تورکیا دوژمنی سەرسەخت و مێژووی کورد و فەرەنسا دەستی دێرینی کورد، کەچی بەشێکی زۆر و بەرچاوی سیاسییەکانی کورد پشتی دوژمنە مێژووییەکەیان گرت لەبەرامبەر دەستە دێرینەکەیا.
لە سەرەتای هاتنی ئاینی ئیسلام و ڕاکێشکردنی کورد تا ئەمڕۆ هەمیشە سیاسی کورد نەتەوەو نیشتمان و خاک و گەل و کلتوری کردووە بە قوربانی ئاینی ئیسلام بەهۆیەشەوە کورد بەژێر دەستەیی ماوەتەوە، لەکاتێکا کەی نەتەوەو وڵاتانی تری ئیسلام بەپێچەوانەوە ئیسلامیان بەکارهێناوە بۆ بەرژەوەندی نەتەوە و وڵات.

تۆ تەماشاکە پێش ساڵی ٢٠٠٣ و ئازادکردنی عێراق باردۆخی هەرێمی کوردستان چۆن بوو، پاشان دوای ساڵی ٢٠٠٣ تا ئێستا کۆتای ساڵی ٢٠٢٠، ئێستا بەراوردێک بکە لە نێوان ئەو سێ قۆناغەیا ئیتر وەڵامی پرسیارێکت دەست ئەکەوێت و ئەگەیتە ئەو ئەنجامەی کە سیاسی کورد ڕامیاریوانێکی نەشارەزا، هەڵخەڵەتاو، دەڵاو، گومڕا، نەزان…هتد لەوێش گرنگتر ڕاستەوخۆ ئەگەیتە ئەو ئەنجامەش کە ڕامیاریوانی کورد نازانێ کە نازانێ، بەڵام بە قات و بەینباخەکەوە ڕۆڵی ڕامیاریوانێکی پڕ ئەزموون و شارەزا ئەگێڕێ، هەر دەمیش بکاتەوە ڕەخنە لە سیستمی حوکمڕانی هەرێم ئەگرێت تەنها بەئەوەی پێی بوترێ ئەزانێ، هەرچەندە ئەمەش ڕاستە، کاکی سیاسەتمەدار ئەزانێ کە هەرێمی کوردستان ڕۆژ بەڕۆژن زیاتر بەرەو بچوکبوونەوەو داڕمان ئەڕوات کەچی نازانێ جەنابی و هاوپیشەکانی هۆکاری بنەڕەتی و سەرەکی ئەو هەموو نەهامەتییەن، کەواتە ئەوەی ئەیزانێ هەرنایزانێ.
بەرپرسیارێتی:
ڕاکردن لە بەرپرسیارێتی خاڵێکە کە خەڵکی ڕۆژهەڵاتی ناوینی پێئەناسرێتەوە بە گشتی، سیاسییەکان بەتایبەتی، بە نموونە هەرکاتە کاڵایێک بکڕیت لەلای کەسێکی ڕۆژهەڵاتی ئەگەرچی گەرەنتیشی هەبێ بەڵام ئەگەر لەبەر هەر هۆکارێک بتەوێ بیگەڕێنیتەوە ئەوا گەڕانەوەو وەرگرتنەوەی ئەگەر نەشڵێم مەحاڵە بەڵام زۆر ئاستەمە.
کاتێک ئۆتۆمبێلەکەت لای پێشەوەرێکی ڕۆژهەڵاتی چاک ئەکەیتەوە و دواتر بەهۆی ناکارایی یان نەشارەزایی پیشەوەرەکەوە هەڵە و کێشەی زیاتر لە ئۆتۆمبێلەکەیا دەرکەوێ بەدەر لەوەی کە پێشتر هەیبووە ئەوا هەرگیز کاکی پیشەوەر ناچێتە ژێرباری خۆی لە بەرپرسیارێتی

ئەدزێتەوە، ئەم دوو نموونەیە بۆ ڕامیاریوان و دەسەڵاتدارەکانیش ڕاستن، کە هەرگیز دڵنیایی و گەرەنتیان بۆ میللەتەکەیان پێ نیە تەنانەت گەرەنتی وەرگرتنی مووچە بەرامبەر کار واتە "ماف بەرامبەر ئەرک"، وە هەرگیز ناشچنە ژێرباری ئەو هەڵانەی کە ئەیکەن بۆ نموونە ١٦ی ئۆکتۆبەر نیوەی زیاتری خاکی هەرێمیان دۆڕان بەلام تا ئێستاش بکەر و تاوانبار نادیارە بەڵکو کۆی تاوانبارەکان لەوێکا بەرایەتی ئەوەیان کە خۆیان پاکبکەنەوەو بەرامبەر تاوانبار پشان بەن.

مووچەی فەرمانبەران لەکاتی خۆیا بۆ لەبەینیشەوە نایرێ کەچی بەرپرسیاریەتەکە ئەخەنە سەرشانی حکومەتی "باغی داد" بەغا لەکاتێکا ئەمان دەسەڵاتدارن و حکومەت و داودەزگاکانی بەڕێوربردنی وڵات لەژێر فەرمان و قەڵەمڕەوی ئەمانا ئەچێت بەڕێوە، ئەمە تا ئاستێک شوێنی پێکەنینیشە چونکوم تا ئێستا لە هیچ شوێنێک بە درێژای مێژووی مرۆڤایەتی و بەڕێوەبردن نەبووە وە تۆمار نەکراوە کاتێک حکومەتێک توانای بەڕێوەبردن و کەمترین خزمەتگوزاری و دابینکردنی مووچەی نەبێ بێت و بڵێ تاوانی فڵان حکومەتی دراوسێمانە! تێبینی/ ئەمان تەواوی داهات و دارایی هەرێمیان لەژێر دەستایە و تەنانەت یەک دیناریش نایەت بۆ ناوەند.

فرۆشتنی نەوت، داهاتی سنورەکان، داهاتی داودەزگا جیاوازەکان، داهاتی فڕۆکەخانەکان، باجی کۆمپانیاکان، باجی خانوبەرەو زەوی زار، باجی دوکاندارو کاسبکار و باجی سەر هاوڵاتیان....هتد دەسەڵاتێک یان حکومەتێک نەتوانێ بەکەی ئەو هەموو داهاتە لایەنی کەمی خۆشگوزەرانی و خزمەتگورزاری و مووچەی فەرمانبەران دابین بکات ئەبێ دڵنیابێت کە هیچ لە دەوڵەتداری نازانێ، کەچی هەرنازانێ!

دەسەڵاتداری کورد سەر بەکام خێزانن؟

١. خێزانی سیاسیی: بریتیه لەو خێزانەی کە بەشێك لە ئەندامەکانی خەریکی سیاسەت ئەبن و زۆرجار پۆستی بەرز لەحکومرانی ئەگرنە دەست تا دەگاتە سەرۆك کۆمار، خاڵێکی دیاری ئەم جۆرە خێزانە ئەوەیە کە دان ئەنێن بە دۆڕان لە هەڵبژاردنەکان و ئامادەن دەسەڵات بەجێبهێڵن , ئەم جۆرە خێزانەش زیاتر لە سیستەمە دیموکراسیەکان دروست ئەبن ، باشترین نموونەش خێزانی جورج دەبلیو بوشی ئەمریکیيه که باوك و کور توانیان سەرۆکایەتی ئەمریکا بگرنە دەست و دواتر دەسەڵاتیش بەجێبهێڵن.

٢. خێزانی پاشایەتی: بریتین لەو خێزانانەی کە بۆماوە باوک دەسەڵات بۆ نەوەکانی بەجێئەهێڵێت. خێزانە پاشایەتییەکان لەسەر ئاستی جیهان بەشێوەیەکی گشتی دابەش ئەبن بەسەر دوو جۆرا:

یەکەمیان ئەو خێزانە پاشایەتیانەن کە بەشدارو قەڵەمڕەون و خاوەن دەسەڵاتێکی ڕەهان و کۆی سامان داهاتی وڵات بە موڵکی خۆیان ئەزانن

و لە سەرو هەموو یاسا و ڕێساکانەوەن. بەوەش جیائەکرێنەوە کە پاشا لە هەوڵی دانەبڕاوا ئەبێ تا ببێتە خاونی کوڕێک تا شوێنی بگرێتەوە ئەگەر بێ ئومێدیش بن لە بوونی نەوەیەک ئەوا براکانیان شوێنیان ئەگرنەوە. ئەم جۆرە لە پاشایەتی بە دیکتاتۆری ئەناسرێنەوە نمونەی وڵاتانی مەغریب، ئەردەن، سعودیە….هتد. ئەم خێزانانە دیکتاتۆرن و بەشێکن لەچەوسانەوەو سەرکورکردنی دەنگە ئازادەکان.

دووەمیان ئەو خێزانانەن کە بە شێوەیەکی سیمبولیک لەسەروی هەرەمی بەڕێوەبردنی وڵاتان بەڵام هیچ دەسەڵاتێکی سیاسیان نیە و زیاتر نوێنەرایەتی وڵاتەکانیان ئەکەن و بەشدارن لە پێشوازی سەرۆک و پاشاکان لەگەڵ هەندێ کاری خێرخوازی، لەدوای مردنی پاشاش گەورەترینی مناڵەکانیان شوێنیان ئەگرنەوە بەبێ ڕەچاوکردنی ڕەگەز واتە نەک تەنها کوڕ بەڵکو کچەکانیشیان ئەبن بەجێنشین، ئەم خێزانانە لە وڵاتە دیموکراسیەکانا بوونیان هەیە نمونەی سوید، نەرویج، دانمارک…هتد

٣. خێزانی دیکتاتۆر: ئەم خێزانانه زیاتر لەو کۆمەڵگایانه دروست ئەبن کە شێوەی حکومکردنی کۆماریە و زۆربەی ئامرازەکانی سیستەمی دیموکراسی لە کۆمەڵگا هەیە, بەڵام خاڵی لە ناوەرۆك. واتا هەڵبژاردن هەیە بەڵام بە تەزویر , پەرلەمان هەیە , بەڵام هەمیشە کارەکان زۆربەی بە چەپڵە بەرێوە ئەچن, دەزگاکانی نەزاهە و چاودێری هەیە , بەڵام ولات پرە لە گەندەڵی. سەرۆک بەپێی ئارەزووەکانی خۆی جێگر و جێنشین بۆ خۆی دیاری ئەکات کە دیسانەوە هەر کوڕەکانین ئەگەر نەشی بێت ئەوا برکانیان دائەنێن بەڵام جیاوازی لەگەڵ خێزانی پاشایەتیا ئەوەیە کە ئەمان بە ئاشکرا ناڵێن کە کوڕ و براکانیان ئەبن بە جێگرەوەیان بەڵکو هەمیشە دوای مردنی سەرۆک کوڕەکەی وەک زەرورەتی نیشتمانی و لە بەر هەڕەشەی دەرەکی ئەکرێ بەجێنشین کە پێشتر سەرۆک بڕیاری لەسەرداوە نمونەی خێزانی ئەسەد لە سوریا.

- دەسەڵاتی باشوری کوردستان سەر بە هەر دوو خێزانی سیاسی ناسرا وی جیهانین ” خێزانی پاشایەتی ڕاستەوخۆ بەشدار لە بەڕێوەبردنی وڵات و خێزانی دیکتاتۆر”، بە واتایەکی تر هەندێ ناوازەن کە ئەتوانی خەسڵەتی خێزانی سیاسی دوو جۆری جیاوازی بەڕێوەبردنی خێزانە سیاسیەکانیان تیا بدۆزیتەوە بەڵام لە هەمان کاتا هیچیشیان نین لە خێزانەکی خەڵکی بڵاوە، کە ئەمەیان زۆر ناوزە و دەگمەنە. ئەمان جارێ دەوڵەت نین تا جۆری حکومڕانی لەنێوان پاشایەتی و کۆماریا دیاری کرابێ کەچی جێنشین دیاری ئەکەن، سوپایەک لە

مناڵەكانيان خستۆتە ناو سياسەت و بەڕێوەبردنى وڵا تەوە تا ميلەت دەست و پەنجە نەرمكات لەگەڵيانا و بزانێ ئەو پۆلە گەنج و هەرزەيە سەرۆكەكانى داهاتوون.

كورد و عێراق:

عێراق دەوڵەتێكى بێ گەلە، نيشتيمانێكى بێ هاونيشتيمانىە، لەبرى ئەوەى ئينتيماى خاك هەمووانى بەيەكەوە بەستبێتەوە، واقيعێكى مێژوويى سەپێندراوەو بەناچارى لە ناو سنورەكەيا هەمووانى كۆكردۆتەوە. لەدروستكردنى دەوڵەتى عێراقەوە تا روخانى بەعس، بەردەوام دەزگاى دەوڵەت لەكارابووە بەشێوەيەكى سيستيماتيك و بەرنامەيەكى سياسى قەبەوە، گەلى عێراق وەكو راستيەكى كۆمەڵايەتى بگۆڕێ بەراستيەكى سياسى، لەكۆتايشدا هەمووان لەقال□بى شوناسى عەرەبى سونيدا بتوێنێتەوە.

دواى ڕوخانى ڕژێمى سياسى بەعس لە ساڵى ٢٠٠٣وە ئنجا شيعەكان لە هەوڵى بێ وچاندان بۆ گۆڕينى شوناسنامەى فرە نەتەوە و فرە ئاين و فرە مەزهەبى عێراق بۆ بۆ تاك مەزهەب، تاكو شوناسى عێراق لەسەر ئاستى ناوچەكەو جيهان وەك وڵاتێكى شيعەگەر بناسێنن.

يەكەم پاشاى عێراقيش لەبيرەوەريەكانيا ئەم راستيەى دركانووە، واتا لەبرى ئەوەى دەوڵەت لەعيراقا فۆرمێك بێت بۆ رێكخستنى جوڵەو گوزارشتى جۆربەجۆرى هێزو پێكهاتە كۆمەڵايەتيەكانى، دەزگايەكى ستەمكارانەى سڕينەوەو چەسپاندنى ئەو جياوازيانە بووە.

سەرەتايترين داخوازى كورد لەدەوڵەتى عێراق پێش ڕوخان و دواى ڕوخانى بەعس و حكومەتە يەك لەدواى يەكەكان، ئەوە بووە كە عێراق لەدەزگايەكى سەركوتكەرەو□ ب□تە دامەزراوەيەك كە بە كردار كورد شوناسى هاوڵاتى بوونى تيا پارێزراوبێت و رێگە بەتاقيكردنەوەى هێز نەيرێت، پێگەى سەرجەم پێكهاتە جياوازەكانى ناو وڵات پارێزراوبێت، بەكردەوەش شوناسى فرەيى و جياوازيەكان گيرا "قبول" بكرێت بەتايبەتى لەڕووى نەتەوەييەوە، ئەم داوايە لەسەرجەم ئەو گرێبەستە سياسيانەى عيراقى تازەى لەسەر بونيادنراوە و لە دەستوريشا بەرجەستەكراوە، بەڵام لەسەر ئەرزى واقيع ئەو داوايەى كورد نەك بەو ئەندازي□ رەنگى نەياوەتەوە تا متمانەى ئەوە بەكورد بات بێ دوو دڵى لەم قۆناغەيا بێ گرفتى بونيادى لەچوارچێوەى عيراقا بمێنێتەوە، بەڵكو ئەگەر ديسانەوە چەندين كەس و گرووپ و حيزبى شۆڤێنى سەريان هەڵاوەتەوەو گەر

لەدەستیان بەت نەک فیدرالەی بەڵکو حوکمی زاتیش بە کورد ڕەوا نابینن.
لەسەر ئاستی کرداری و ژیانی ڕۆژانەی نێوان هەرێم و باغی دادیش "بەغا" ڕۆژ بەڕۆژ کێشەو قەیرانەکان زیاتر کەڵەکە دەبن، ژینگەی سیاسی هەرێمیش نەك لە بەرژوەندی پێکەوە هەڵکردنی ناکۆکی و جیاوازیەکان نییە، بەڵکو فاکتەرێکی گرنگی دابەشبوونیشە، بەیە ئەم تەڕوانینە لەڕووی ستراتیژیەوە کورت بینانەیە، خاوەنی دنیابینیەکی سیاسی ڕوون نییە لەسەر لێکەوتەی ئەم قەیرانە بەسەر بەرژەوەندیە کوردستانیەکان لەسەرووی هەموشیانەوە ناوچە جێناکۆکەکان کەهەمیشە تاقیکردنەوەیەکی سیاسی و ئەخلاقیشن بەسەر هەرێمی کورستانەوە.

- بەلام ئەوەی سەیرە ئەوەی کە لە مێژووا کورد لە عێراقی داوا کردووە بەی دابین بکات ئەمڕۆ دەسەڵاتی کوردی خودی خۆی ئەو مافانە بە تاک و هاونیشتمانی هەرێمی کوردستان ڕەوانابینێ و کورد ووتەنی ئەبێ بوترێ "سەد ڕەحمەت لە کفن دز".

سامانی وەستا بەکر ٢٧-١٢-٢٠٢٠ سوید-ستۆکهۆڵم

کچەکەی لیدیا سیباستیان یەکێکە لە بلیمەتەکانی جیهان.. ڕەزا شوان

کچەکەی روخەش (لیدیا ئارەن سیباستیان) لە شاری (لەندەن) لە بریتانیا لەدایکبووە. خێزانەکەیان بە ڕەسەن هەندین، دایک و باوکی خەڵکی ویلایەتی (کیرالا)ی باشوری هیندستانن. دەمێکە کۆچیان کردووە بۆ بریتانیا و بونەتە هاوڵاتی ئەو وڵاتە. لیدیا تاقانەی دایک و باوکەتی. هەمویان لە ناوچەی (ئیسکس) لە شاری لەندەن پێکەوە دەژین.
باوکی لیدیا (ئارەن سیباستیان) پزیشکی پسپۆری تیشکە، لە (نەخۆشخانەی گشتی کۆلشیستەر) لە لەندەن. دایکیشی (ئەریکا

کوتیاس) جێگری بەڕێوەبەری (بانکی بریکلا) یە لە لەندەن.
ئارۆن و ئێریکا د□رбارەی لیدیای کچیان دەڵێن:"هەر بە کۆرپەیی زیرەکی دەرکەوت. لە تەمەنی شەش مانگاندا دەستی بە قسەکردن کرد. لە تەمەنی دو ساڵیدا پرسیاری زۆری لێمان دەپرسی. لە تەمەنی چوار ساڵیشدا بە باشی ئامێری موزیکی کەمانجەی دەژەند.
لە منداڵیشەوە، هۆگری خوێندنەوەی پەرتوک و گۆڤاری منداڵان بو. بو بە هاوڕێیەکی هەمیشەی پەرتوک، خوێندنەوە بو بە پێویستی و بە بەشێک لە ژیانی. ئەو پەرتوک و گۆڤارانەی دەخوێندەوە، کە بۆ منداڵانی ئاست بەرزتر لە خۆی نوسرابون. لیدیا زۆر سەرسامی خوێندنەوەی رۆمانی (هاری پوتەر) بو، کە لە نوسینی (جوان رۆلینگ) □□. ت□مەنی لە دوانزە ساڵان کەمتر بو، سێ جار هەر حەوت بەرگەکەی زنجیرەی (هاری پوتەر)ی خوێندەوە. هەمیش□ خ□ی بە کارێکەوە سەرقاڵ دەکرد.
باوکی وتی:"کچ□□ک□م بۆ ماوەی ساڵێکی تەواو بە پرسیارکردن بێزاری کردین، قسەی لەسەر تاقیکردنەوەکانی نمونەی زیرەکی دەکرد. لە ئینتەرنێتدا ئەو سایتانەی دەکردەوە کە پرسیاری تاقیکردنەوەی زیرەکی نمون□یان لەخۆگرتون. لە قوتابخانەشدا لە سەروی رێزبەندی قوتابییە زیرەکەکانی هاوپۆلەکانییەوە بو. جێی سەرنجراکێشانی مامۆستاکانی بو. لە پێشبڕکێی پرسیارەکانی بیرکاری لە قوتابخانەکەیدا، خەڵاتی یەکەمی بردەوە.
لیدیا سیباستیان، کچۆڵە قوتابییەکی بریتانییە، لە پۆلی هەشتەمە لە قوتابخانەی ئامادەیی (کولشیستەر) ی کچان لە ئیسکس لە لەندەن. خۆشترین بابەت بەلایەوە فیزیا و کیمیا و بیرکاریییە.
لیدیا دەڵێت:" هەر کارێک بکەم، زۆر بە وردی و بە ئەوپەڕی توانامەوە ئەنجامی دەدەم. دەمەوێت بزانم بە کوێ دەگات"
لیدیا لە تەمەنی (١٢) ساڵیدا، لە پشوی هاوینەی قوتابخانەدا، بڕیاریدا کە بەشداری لە تاقیکرنەوەکانی (مینسا) دا بکات و بۆ ئەم مەبەستەش خۆی ئامادەکرد. شایەنی باسە، کۆمەڵەی مینسا، تا ئێستا تەنیا کۆمەڵە و گەورەترین و کۆنترین کۆمەڵەیە لە جیهاندا، بۆ پێوانەکردنی ت□ک□□ای پلەی زیرەکی م□ر□ڤە زیرەکەکان.
لیدیا کارتی (کاتێل٣ ب) ی وەرگرت. بۆ بەشداریکردن لە تاقیکردنەوەکانی مینسادا، کە دوو تاقیکردنەوەن، تاقیکردنەوەی زاری و تاقیردنەوە بە نوسین، کە لە لایەن کۆمەڵێک پسپۆر و پزیشکی سەر بە ک□م□□□□ی مینساوە، سەرپەرشتی دەکرێت و ت□ک□□ای پلەی زیرەکی بۆ تاقیکردنەوەکانی تاقیکەرەوە دادەنێن.

پرسیارەکان (١٥٠) پرسیاری جیاوازی جۆراوجۆری زۆر قورسن، لەوانەش ملەکردن لەگەڵ توانای پاراوی زمانی و زانستی گشتی و بیرکاری و بەراوردکردن و بیر قوڵی و هەستکردنی لۆژیکی و…هتد. ماوەی دیاریکراوی وەڵامدانەوەش تەنیا (١٥٠) خولەکە.

دایک و باوکی لیدیا، گەرچی لە زیرەکی و متمانە بەخۆبونی کچەکەیان دڵنیابون. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، لەم بڕیارە قورسەی لیدیا دودڵبون.

لیدیا سیباستیان، لە کاتی بە دیاریکراویدا، لە کۆلێژی (بیربیک) لە لەندەن، ئامادەی بەشداریکردنی تاقیکردنەوەکانی مینسا بو. بە دیاریکردنی تێکڕای پلەی زیرەکی.

لیدیا توانی بە دو خولەک لە پێش زەنگی کاتی تەوابونیدا، بە سەرکەوتویی وەڵامی هەمو پرسیارەکان بداتەوە. توانی تێکڕای زیرەکی (١٦٢) پلە بەدەستبهێنێت، کە دو پلە لە سەروی تێکڕای پلەی زیرەکی، هەردو زانای فیزیکی (ئەلبەرت ئەنیشتاین) و پرۆفیسەر (ستیڤن هۆکنیگ) ەوەیە، کە تێکڕای زیرەکی هەریەکەیان (١٦٠) پلەیە.

هۆی بەکارهێنانی ناوی (ئەنیشتاین) بەرانبەر بە زاراوەی (بلیمەتی) چونکە ئەلبەرت ئەنیشتاین روناکبیری ئەقڵی سەدەی بیستەم بو. بۆیە کە باسی بلیمەتی کەسێکی زیرەک دەکرێت. بە ئاستی بلیمەتی ئەنیشتاین هەڵدەسەنگێنرێت.

لیدیا لە بارەی پرسیارەکانی تاقیکردنەوەکانی مینسا و باری دەرونی لەو ساتەدا، بە رۆژنامەی (گاردیان) ی گێڕایەوە و وتی:" لەراستیدا، لە سەرەتادا شپرزە بوم، بەڵام دوای چەند خولەکێک خاوبومەوە و هاتمەوە سەرخۆم. هەرکە دەستم بە وەڵامدانەوەی پرسیارەکان کرد، زۆر بەلامەوە ئاسانتربون، لەوەی لەو بڕوایەدا بوم. تاقیکردنەوەکان پێویستی بە شارەزایی زمان و بەراوردکردن و بە هەستی لۆژیکی هەبون. لە راستیدا ئەوپەڕی توانام بەکارهێنا. پرسیارەکانم بە دروستی و زۆر بە باشی وەڵام دانەوە"

لەگەڵ ئەوەی کە لیدیا، ئەو پلە باڵا زیرەکییەی بەدەستهێنا. بەڵام ئەم سەرکەوتنە مەزنەی توشی لەخۆبایی و خۆهەڵکێشانی نەکردن. زۆر بە خاکی و بە سادەییەوە دەڵێت:" لەو بڕوایەدا نیم و بە راستی نازانم، کە من لەگەڵ هەردو زانا و رۆشنبیری مەزنی وەکو، ئەلبەرت ئەنیشتاین و ستیڤن هۆکنیگ بەراورد بکرێم، ئەمانە کار و ئەنجامی زۆریان بەدەستهێناوە"

باوکی دەڵێت:" من و هاوسەرەکەم، کە بیستمان لیدیا بەرزترین پلەی تێکڕای زیرەکی، بەدەستهێناوە هەستمان بە سەرسوڕمان کرد. لە راستیشدا ئێمە مامەڵەی تایبەتی و شتێکی جیاوازی ئەوتۆمان لەگەڵیدا نەکردوە.. پشتی بە تواناکانی خۆی بەستوە"

لیدیا سیباستیان، بە بە یەکێک لە بلیمەتەکانی جیهان. بو بە یەکێک لە رێژەی لە سەدا یەکی (١%) ی بلیمەتەکانی هەمو جیهان. بو بە ئەندامێکی کۆمەڵەی (مینسا). کە ژمارەی ئەندامەکانی لە هەمو جیهاندا (٢٠٠٠٠) هەزار بلیمەت و زیرەکن لە کچان و لە کوڕان. لیدیا بو بە مایەی شانازی بە خێزانەکەی بە بریتانیا و بە هیندستان.

لیدیا سیباستیان، لە ئێستادا شانازی بەوەوە دەکا، کە چوە پایەی هەردو هاوڕێی بلیمەتی هاوقوتابخانەی، هەریەکە لە کچۆڵەی بلیمەت (نیکۆڵ بار) ی (١٢) ساڵان و کاکەلەی بلیمەت (ئاهیل گۆوهەر) ی تەمەن (١٠) ساڵان. کە تێکڕای زیرەکی ئەم دو منداڵە بلیمەتەش (١٦٢) پلەیە. هەرسیکیشیان دانیشتوی ناوچەی (ئیسکس) ی لەندەنن.

(سیمارتیز) لە بارەی ئەم سێ منداڵە بلیمەتەوە دەڵێت:" بە دەنگێکی بەرز و رونەوە دەڵێم، کە ئەم دو کچۆڵەیە و ئەم کوڕە بچوکە، هەنگاوی سەرسوڕێنەر دەنێن، بە بەکارهێنانی زیرەکیان لە داهێنان و نەخشەدانان، بە چونە ناو چالاکی قورسەوە. کە دەیانبزوێنن و پەرۆش و شەیدایان دەکەن. ئەمەش ئەو راستییەیە کە بە دەوری ژیاندا دەخولێتەوە. لە هەر تەمەنێکدابیت، حەزت لە هەرچییەک بێت، گەر بتەوێت خەت دەربخەیت و فێری شارەزایی بیت، دەتوانیت. گرنگتر لەمانەش چێژ لە کاتەکانت وەربگرە. ئایا کارێکی ئەوتۆت کردوە، شایەنی ئەوە بێت کە شانازی پێوە بکەیت؟"

لیدیا سیباستیان کە گەورەبێت، هیواخوازە و حەزدەکات، کارێکی دەستبکەوێت، کە پەیوەندی بە بیرکارییەوە هەبێت.

(*) بۆ نوسینی ئەم بابەتە، سودم لە پانزە سایتی ئینگلیزییەوە وەرگرتوە.

رەزا شوان

٢٧/ دێسەمبەر/ ٢٠٢٠

شیعر/ گرەو .. ستار ئەحمەد

بەناوی وشەی کوردەوە
گرەوتان لێمان بردەوە
سکتان تێرو
زارتان گێڕو
گیرفانتان موڵکی قارون و
پشتتان تیاتوورەو باڕخانە
دەتانەوێ
ئینجا لنگی ئاوەژوومان
بکەنە پارووی □□زانە
تۆ ماسی تورکی و
گۆشتی بەرخ و
ویسکی ڕووسی و
بیرەو تلیاکی ئێرانی
نۆش دەکەیت و
منیش ئێسقانی لا ڕان و
گۆشتی ناو گەڵی خۆم بخۆم
بەناوی کوردەوە
ئێمەتان کردە تیاتوورە
سوزانی و
برسی بۆ نانێ
ئێوە کوردستانتان فرۆشت
بە دوژمن و هیچ نەزانێ
کامە باوەڕو بیرتانە
لەخوا ترسین و دینتانە
کوا سیاسی و
خاک پەروەری
بەهاری سروشت و
جوانی خاکمان
سەرجەم سووتا
بەگڕی ئێوە هەڵوەری
هەموو شتێک

هەر سنووری خۆی هەبووە
دزی .. تاڵانی ..ڕاوو ڕووت
هەر تێر نەبوون
کوردستانتان
کردە دۆزەخی ئەم خەڵکە
خاکتان کردە قەرەبرووت
یەکێکتان نەبوو بۆ جارێک
بەڕاستی ڕوو بکاتە خوا
ئەمیان نۆکەری تورکستان
ئەویان کۆیلەی ئێران و
سوخرە کێشی دەریای پاشا
هەتاکوو کەی
ئەم کوردە دەمرێنن
نەمروود نیوەی ئێوەی نەکرد
برایم هاشای لەبوون و
قەومەکەی خۆی زوو ڕاگەیاند
ڕووتان ڕەش بێت
ملتان ورد بێ
ئەگەر ئەوەی ئێوە دەیکەن
یەک تۆزقاڵێک
ل□ پێناوی خاک و کورد بێ.

ستار ئەحمەد

ئـــامێزی ئـــاسودەیی.. عەلـــی حەمەڕەشید بەرزنجی

هەوارگەی ئاسودەیی
هـــەر ئامێزی دایەیە
پڕ سۆزە و میهرەبـانی
بـۆ منداڵان سایـەیـە
,.,.

کانگەی خۆشەویستییە
ئامێزی گەرمی دایە
مەڵبەندی ئارامییە
بێوێنە و بێهاوتایە
.,.
دەنگی ناسک و خۆشی
هاندەری سەرکەوتنە
بۆ گەیشتن بە هیوا
پاڵپشتێکی مەزنە
.,.